יוסף בורג

ווינטער~פרימאָרגן

דערציילונגען

יוסף בורג

ווינטער~פרימאָרגן

דערציילונגען

ОДЕСА
«МАЯК»
2002

ББК 84(4Укр=Е)6-5
Б 41
УДК 892.45-1(477)

Книга Йосифа Бурга «Зимовий ранок» складається з оповідань, які розповідають про життя євреїв в Україні.

Випущено на замовлення Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України за Національною програмою випуску суспільно необхідних видань.

Б $\frac{4702210202-24}{217-2002}$ **Без оголош.**

ISBN 966 587 001-7

© Й. Бург. 2002.
© О. Д. Сашків, комп'ютерне оформлення обкладинки. 2002.

מײַן בראשית

וויפל מאָל איך האָב אָנגעהויבן שרײַבן, אַזויפיל מאָל האָב איך געמוזט אָוועקלייגן. עפּעס האָט בײַ יעדער אָנגעשריבענער שורה זיך צעבענקט דאָס האַרץ, און די ווערטער האָבן געבריט דעם מוח. ביז אין איינער אַ נאַכט האָבן די אָנגעוואָרפענע שורות מיך געוועקט פון שלאָף, גלײַך זיי וואָלטן געבעטן בײַ מיר אַ תּיקון.

פונוואַנען, פון וואָס פאַר אַ פאַרבאָרגענע קוואַלן האָבן זיי אַרויסגעפּלאַטערט?

איך האָב אין האַלבן דרעמל גענומען זיי אויסזדרן. די פּען האָט נאָכגיביק געלאָזט זיך פירן, און די שטילע נאַכטישע שעהן זענען געוואָרן אָנגעלאָדן מיט אומרו און געראַנגל פון אַ ווײַטער צײַט.

* * *

אַ שטילע פאַרלייגטע גאַס באַרג־אַראָפּ בײַם ראַנד פון שטאָט, וואָס וואַרט באַנײַט צו ווערן, נאָר דערווײַל זיך וויניק־וואָס געביטן.

פון ביידע זײַטן הויקערן נאָך צוויי רייען אַלטע, אָפּגעשיילטע הײַזער, ווי פון יאָרן צעפּרעסענע. אין סאַמע מיט שלענגלט זיך אַן אויסגעביסענער וועג, וואָס לויפט אַראָפּ צו די בלויע פאַרנעפּלטע הינטערשטאָטישע ווײַטן, פונוואַנען סע דערגייט אַ קילער, זאַפטיקער ריח פון צײַטיקע פּרות.

וויפל קײַלעכדיקע יאָרצענדלינג בין איך דאָ נישט געווען?

דער זכּרון לעבט אויף אַ לאַנג שוין פאַרשווונדענע צײַט. איך טרעט, ווי אין חלום, אויף די שפּורן פון מײַן אַמאָל, וואָס זינגען־אַרויס פון יעדן שטיין, און אין יעדער שפּור ליגן באַהאַלטן סימנים פון מײַנע ווײַטע, יונגע טעג.

איך שטעל זיך אָפּ בײַ אַ הויז מיט צוויי ווײַסע בעריאָזע־ביימער

פון פאָרנט. די פענצטער זענען פארשטעלט מיט קאָלירטע בלומען־טעפּ, און די שויבן שפּילן מיט א ווארעמען גלאנץ פון רו און איינגעזעסנקייט.

איך האָב געקענט יענעם ייִדן, וואָס האָט אמאָל דאָ געלעבט. געזען אים אוועקגיין פון דער שטוב, ווען עס האָבן זיך געריסן די לעצטע פעדעם פון איינגעפונדעוועטע לעבנס און די בלויקייט פונעם הימל האָט געשראָקן.

ווער זשע וווינט עס איצט אין אָט דעם הויז? ווער האָט פארזעצט די צוויי ביימער פאר די פענצטער? וואָלט עס געווען א היימישער, וואָלט ער זיכער פיר ביימער פארזעצט.

א לינד דרום־ווינטל שויבערט דאָס גרינס פון די צווייגן, פלאטערן זיי אזוי, ווי זיי וואָלטן זיך אָנגעשטרענגט עפּעס זאָגן, נאָר קענען נישט. די הייסע אויגוסט־זון צינדט אָן די קרוינען פון די ווייסע בעריאָזקעס, דאכט זיך, אז צוויי ריזיקע יאָרצייט־ליכט ברענען, ברענען און ווערן נישט פארברענט...

פלוצעם געשעט: דאָס הויז צערעדט זיך מיט דער שפּראך פון יענעם ייִדן. און קוים פארמאך איך די אויגן, שפּאנט ער אליין מיר אקעגן פונקט אזוי, ווי ער איז מיט א האלבן יאָרהונדערט צוריק ארײַן אין מײַן לעבן.

שמואל אבא סופר.

ווער האָט צו יענער צײַט נישט געקענט דעם נאָמען, וואָס האָט געצויבערט, געכּישופט, געהאט אין זיך די קראפט צוצובינדן א פּאָר פליגל, געבן האָפענונגען און גלויבן, געבן אלץ אָדער גאָרנישט...

ער איז געווען דער שעפער און דער רעדאקטאָר פון די "טשערנאָוויצער בלעטער", דעם איינציקן אדרעס, ארום וועלכן עס האָט, ווי די ערד ארום דער זון, זיך געדרייט א גאנצער דור יונגע ייִדישע שרײַבער, געקומענע פון אלע פאָלקס־שיכטן, פון דער פארקאָוועטער אָרעמקייט און פון רײַכן שטאנד, פון אסימילאטאָרישע און חסידישע סביבות. געקומען מיט נײַע רעוואָלטירנדיקע שטימונגען און מיט אויפוואכנדיקער בענקשאפט צום לשון פון די ייִדישע פאָלקס־מאסן. אָט דער געמיש האָט געשאפן א ווונדערלעכע וועלט, באשטראלט מיט אידילישער שיינקייט.

ס'איז געווען דער פרילינג אויף אלע געביטן פון ייִדישן שאפן.

נאָענט צו האַלבער נאַכט.

א ווינט האָט געהוליעט איבער די פוסטע בוידעמער און אזוי געריסן די צעלעכצטע שינדלען, גלײַך עמעצער וואָלט אין שווערע שטיוול געטאָפּטשער איבער די דעכער און געטריבן:

— גיי, גיי... די נאַכט איז אומענדלעך לאַנג... וועסטו נישט אויסהאַלטן...

און איך בין געגאַנגען.

די נאַכט איז געווען א פינצטערע. איינע פון יענע נעכט, ווען דער הימל און די ערד גיסן זיך צונויף אין איין גאַנצקייט, ווען סע הערט זיך לײַכטער, איידער מען זעט. וואָלקנס האָבן פאַרצויגן דעם גאַנצן הימל, און אפילו אויף מערב נישט איבערגעלאָזט יענץ ליכטיקע שטרײַפעלע, דורך וועלכן מען האָט געקאָנט פעסטשטעלן, ווו עס ענדיקט זיך די ערד און ווו עס הייבט זיך אָן דער הימל.

איך האָב געשפּאַנט איבער די פינצטערע גאַסן באַרג־אַראָפּ. געזוכט דאָס הויז, ווו סופר האָט געוווינט, און א פאַרזאָרגטער שטיין געבליבן בײַ דער דרויסן־טיר, וואָס האָט, ווי מיט כּישוף, מיך געררייצט.

— אָנקלינגען, צי נישט...

איך האָב קיין אכט נישט געלייגט אויף די אויסגעלאָשענע פענצטער, גלײַך זיי וואָלטן גאָר אינגאַנצן נישט געווען.

ערגעץ האָט א שטאָט־זייגער אויסגעקלאַפּט די צוועלפטע שעה, מיט א ציִענדיקער פאַמעלעכקײַט געשפּאָלטן שטיקער צײַט פון דער אומענדלעכער אייביקײַט, און מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אז איך שטיי דאָ שוין לאַנג, לאַנג און וועל שוין קיינמאָל פונדאַנען נישט אוועק.

מיטאַמאָל האָב איך דערהערט לײַכטע שאַרנדיקע טריט. א שטראָם פון ליכט האָט מיך באַגאָסן, און אין דער ליכטיקײַט איז געשטאַנען סופרס פרוי, א האַלב־פאַרשלאָפענע, אין א גיך אַרויפגעכאַפּט מלבוש אויף זיך, און אירע בלוילעך־שוואַרצע האָר האָבן געשטאַרצט לויז, נישט פאַרקעמט. איך האָב געוואָלט אויסמײַדן דעם שאַרפן, פאַרוווּנדערטן בליק פון אירע אויגן, וואָס האָט געפרעגט מיט פאַרוווּרף:

— שפּעטער האָט איר שוין נישט געקאָנט קומען?

איך האָב נישט געוווּסט, וואָס צו ענטפערן. אינגאַנצן א פאַרלוירענער, האָב איך קוים אַרויסגעשטאַמלט:

— איך דאַרף צום חבר...

בײַם אָנרופן דעם נאָמען האָב איך זיך א ווײַלע פאַרהאַקט, און זי

האָט אויסגעכאפּט בײַ מיר דאָס לעצטע וואָרט:

— סופר!

און א צווייט מאָל מיך דורכגעבויערט מיט איר בליק, גלײַך זי וואָלט זיך וועלן איבערצײַגן, צי מעג מען מיך ארײַנלאָזן. און, אָנווײַזנדיק אויף אן אָפענער טיר, געהייסן וואַרטן.

איך בין ארײַן אין א גרויסן צימער, ארומגעשטעלט מיט שאפעס ביכער, און געבליבן אינמיטן פון א דרעמלענדיקער שטילקײַט, וואָס האָט אומהיימלעך און פרעמד געלויערט פון אלע ווינקלען. מיר האָט זיך אויסגעוויזן, אז די ביכער קוקן אויף מיר מיט דעם זעלבן פאָרוואורף, און איך האָב געפּרוּווט זיך ארײַנגלייבן אין דער ריינקײַט פון מײַן כוונה.

וויפל בין איך עס געשטאנען אין מײַן אליינקײַט, א מינוט, א שעה? קיינער האָט זיך נישט באוויזן, גלײַך מען וואָלט פארגעסן, אז עמעצער וואַרט. פּלוצעם האָט א זײַטיקע טיר א סקריפּע געטאָן, און אין רגע האָב איך דערזען פאר זיך סופרן און דערהערט זײַן פרײַנדלעכן, צעצויגענעם אויסרוף:

— אָ, דאָס זענט איר?

ער האָט מיך דאָך נישט געקענט. פונוואנען זשע אזא היימישע ווארעמקײַט, וואָס האָט גלײַך אויף מיר א גלי געטאָן, זיך צעגאנגען איבערן קערפּער און דערלאנגט ביז די שפּיץ פינגער?

איצט פארטראכט איך זיך צומאָל וועגן אָט דער ווארעמקײַט, און עס קומען מיר אויפן געדאנק שורות פון איציק מאנגערס א ליד, געווידמעט סופרן:

און מיר, דעם יונגן, פארליבטן סאָלדאט,
האָט ער מיט א שמייכל באגעגנט:
"שטעל אויף דעם קאָלנער, צעדרייטער פּאָעט,
דו זעסט דאָך, אז סע רעגנט"...

סופר איז געווען פון מיטלערן וווּקס, נישט עלטער פון א יאָר פערציק. נאָר אין זײַן לאנגן גרינעם שלאָפראָק און אין די שטעקשיך האָט ער אויסגעזען זייער הויך און געעלטערט.

— נו, וואָס וועט איר זאָגן, נאכטוואנדלער?..

ער האָט מיט א פערטל שמייכל א קוק געטאָן, און זײַן בליק איז א לאנגע ווײַלע געבליבן הענגען אויף מיר.

איך האָב געוואָלט עפּעס ענטפערן, אויסזוכן א תּירוץ, נאָר מײַן צונג איז מיטאמאָל ווי אָפּגעשטאָרבן, און איך האָב א שווײַגנדיקער אים דערלאנגט מײַן באשריבן העפטל, דאָס ערשטע דינסטע געוועב פון

מײַן יונגן מוח, די זיסע קוועל פון מײַן אַנטפּלעקונג.

ער האָט עס אַ מיש געטאָן אַהין און צוריק. זיך אײַנגעקוקט אין דעם כּתב, ווידער אַ בלעטער געטאָן און פאַרטיפט זיך אין לייענען. ער האָט געלייענט און אַלעמאָל זיך איבערגעוואָרפן מיט אַזעלכע ווערטער, ווי "בילדערישקייט", "לירישקייט". און איך האָב מיט הונגעריקע אויגן נאָכגעפאָלגט יעדן ריר זײַנעם.

די נשמה איז געווען נישט מײַנע. אין איר איז געזעסן עפּעס אַן אומרויִקער שד. ער האָט מיך אָט געכאַפּט פאַרן האַרצן מיט קרומע קנאָכיקע פינגער, אָט אײַנגעקלאָזט, פּונקט ער וואָלט זיך געריצט מיט מיר.

דעם שד האָב איך באַלד דערקענט.

צום ערשטן מאָל איז ער געקומען צו מיר, ווען איך האָב אַלס שילער נאָך געוויזן אין איינעם אַ טאָג מײַנס אַ "ליד" אליעזר שטיינבאַרגן. און כאָטש איך האָב פאַרשוויגן דעם מחבר, האָט שטיינבאַרג דאָך מיט זײַן גוטן שמייכל מיך פאָטערלעך אַ גלעט געטאָן איבערן קאָפּ:

— אײַ ייִנגעלע, שרײַבן לידער איז אַ שווערע הלכה...

איך האָב נישט אינגאַנצן פאַרשטאַנען זײַנע ווערטער, ווײַל שרײַבן איז מיר אָנגעקומען גרינג. איך האָב פּשוט נאָכגעמאַכט מאָריס ראָזנפעלד און אַבֿרהם רייזען, וועמענס לידער מען האָט געזונגען אין אַלע ווארשטאַטן. עס האָבן באַדאַרפט פאַרגיין יאָרן, ביז איך האָב דערפילט דעם אמתן שווערן געראַנגל מיט יעדן וואָרט, מיט יעדער שורה... און מער קיין לידער נישט געשריבן.

סופר האָט געלייענט און געלייענט. די שטריכן אויף זײַן שיין־געשניצט פּנים האָבן דערציילט פון אַ מחשבה, מיט וועלכער ער ראַנגלט זיך, און זײַנע קורצזיכטיקע אויגן אונטער די ברילן האָבן געשימערט מיט אַ באַזונדערער שאַרפקייט.

ער האָט נאָכן איבערלייענען נאָכאַמאָל אַ מיש געטאָן מײַן העפטל אַהין און צוריק און עס מיר דערלאַנגט מיט די ווערטער:

— נאַט, טראָגט עס אַליין מאָרגן אָפּ אין דרוקערײַ...

ער האָט נאָך עפּעס געזאָגט. אפשר זענען עס געווען שטראָף־רייד, אַז ס'איז נישט שיין וועקן מענטשן אינמיטן נאַכט. איך האָב אָבער זײַנע רייד שוין נישט געהערט. עפּעס אַ הפקרדיקייט האָט אָנגעפילט מײַן קאָפּ, ווי אַ שיכּרות. דאָס האַרץ אין מיר האָט אַ שפּרונג געטאָן. איך האָב דערפילט, ווי די האָר נעמען מיך שטעכן. און מײַנע אויגן האָבן געקוקט דורכגעבליצטע ווי מיט טרערן.

מיט אַ צעפלאַמט פּנים און מיט אַ כוואַליע ווילדע געדאַנקען בין

איך ארויס פון סופרס שטוב. ס'האָט מיך א הייב געטאָן א ווילדע פריוד, גלײַך א פּאָר פליגל וואָלטן אין דער מינוט בײַ מיר אויסגעוואקסן און מיך געטראָגן איבער פינצטערע גאסן צום הויז, ווו עס האָט זיך געפונען די דרוקערײַ. זי איז געווען אויסגעלאָשן און פארשלאָסן. און איך בין גרייט געווען אָפּזיצן בײַם טויער ביז אינדערפרי...

אויפן דאַך לעבן דער דרוקערײַ האָט, ווי א שאָטן, זיך לײַכט באוועגט דער סילועט פון א גאסנפרוי, וואָס האָט נישט געהאט וועמען צו פארקויפן איר ליבע:

— אָ, מײַן קאַוואַלער, אויף דיר וואַרט איך שוין א האַלבע נאכט!

— האָבן טעאַטראַליש ארויסגעמורמלט איר׳ע פעט געשמינקטע ליפּן.

דאָס קאָסע ליכט פון א צעבראָכענעם לאַמטערן האָט שטופּעדיק צעווירעט איר זייער בליך און זייער יונג פּנים. און די לופט ארום איר איז געווען אָנגעפילט מיט א טויטן ריח פון פארעלטערטן, ביליקן פּאַרפום.

— איך האָב קיין געלט נישט.

— א סך מאָן איך נישט, קום!

— אפילו א צעבראָכענעם גראָשן האָב איך אויך נישט.

זי האָט אויסגעשפּיגן א הארב זידלוואָרט, דריבנע זיך פאנאנדערגעלאכט, און איר פּנים האָט זיך פארקרימט אזוי, ווי זי וואָלט אײַנצײַטיק אי געוויינט, אי געלאכט.

יונגע צוויי לעבנס, הפקרע, ווי די נאכט. זי — מיט א הונגעריקן גלי אין די אונטערגעפארבטע אויגן, איך — מיט א זינגענדיקן מאָרגן אין הארצן...

שוין א האַלבער יאָרהונדערט איז פארבײַ זינט יענער נאכט. און יעדעס מאָל, ווען איך דערמאָן זיך אין איר, שטייט זי מיר קלאָר פאר די אויגן, און איך לעב זי נאָכאמאָל איבער.

* * *

דאָס לעצטע מאָל האָב איך סופרן מיט זײַן משפּחה געזען אין יענעם זומערדיקן פארנאכט, ווען פלאַמען פון א פײַער־מבול האָבן זיך צעבושעוועט איבער דער וועלט און א וויסטער געלויף האָט זיך געטראָגן איבער אלע ייִדישע גאסן, פון אלע ייִדישע היימען.

ער איז געשטאַנען בײַם וואָקזאַל מיט א קליין פּעקל אונטערן אָרעם און געוואַרט אויף א צוג קיין מזרח... איך האָב אים פאַרגעלייגט זיך אויסזעצן אויף אן אָפענער פלאַטפאָרם, נאָר ער האָט מורא געהאט

פאר דער פרוי, זי זאָל זיך נישט פאַרקילן. אפילו אין אזעלכע מינוטן האָט זײַן משפחה־לעבן געזונגען מיט דער ברכה פון גאנצקייט און זאָרג.

אין יאָרן ארום האָב איך זיך דערוווּסט, אז ער איז ווײַט נישט כ...יפאָרן...

ערגעץ אויף פאַרוואָגלטע גאַליציאַנער וועגן, ווו אָנגעריצטע, צעבושעוועטע באנדעס האָבן אין גרעסטן שטורעם פון אונדזער געשיכטע זיך געיאָגט נאָך מענטשלעכע לעבנס, איז ער אויף אן אכזריותדיקן אופן אומגעקומען איינעם מיט זײַן פרוי און זײַנע צוויי טעכטער.

גאַליציאַנער וועגן...

וויפל געביין פון נישט־דערגאַנגענע, נישט־דערפאָרענע האָט פאַרשלונגען די חרובע ערד? אויך סופר מיט זײַן משפחה איז, לויט א ווערסיע, צעהאַקט געוואָרן אויף שטיקלעך.

די לופט גליווערט בײַ דער דערמאָנונג. אין דער ברוסט פעלט אויס אָטעם. און די פען טונקט זיך איבער פאַרגאָסענעם בלוט.

— ווו איז יענע מאָס פון רציחה, וועלכע ס'איז אָנגעצייכנט פאַר א מענטשן? — פרעג איך בײַ זיך. — און אפשר גאָר אינגאַנצן קיין מאָס נישט פאַראַן?..

איצט, ווען איך שרײַב וועגן זײַן אומקום, ווײַזט זיך מיר אויס, אז דער גאַנצער רוים איז אָנגעפילט מיט שיכּורע קולות און א קלאַפּערײַ פון צענדליקער פאָר פיס, וואָס טאָפּטשען די אויפגעריסענע ערד, ווי זיי וואָלטן מיט יעדן שפּאַן עפּעס־וואָס צעשמעטערט.

נישט קיין מצבה שטעל איך אים. ער איז אליין א דענקמאָל. און אזוי שטייט ער פאַר מיר, גלײַך אויסגעהאַמערט פונעם לעבן אליין, זײַן גוטמוטיקער שמייכל, וועלכן די האַק פונעם שונא האָט נישט געקאָנט אָפּשפּאַלטן, איז פאַרבלוטיקט, און דער פאָלקס־ייִדיש אין זײַן מויל פאַרשטומט.

איך זע אויך זײַן פרוי, מיט איר שבתדיקן פּנים, וועגן וועלכער מען האָט שטענדיק גערעדט מיט מער אָפּשײַ אפילו, ווי וועגן אים אליין. און איך טראַכט:

אויב ס'איז פאַראַן א יענע וועלט, זאָלן זיי מיר דאָרט מוחל זײַן, די קדושים, וואָס כ'האָב געוואַגט זיי אויפוועקן אין האַלבער נאַכט, כּדי איבערגעבן אים, שמואל אבא סופר, מײַן באַשריבן העפטל מיט יענע נאַיווע לייטמאָטיוון פון בילד און שטימונג, וואָס זעען מיר אויס אין ליכט פון אונדזערע הײַנטיקע טעג אזעלכע ווײַטע, אָבער קיין פרעמדע זענען זיי אויך נישט. ס'איז נישט געווען קיין טראָפּן שקצערײַ אין מײַן

אויפפירונג, אויך נישט קיין מינדסטער סימן פון דרייסטקייט. ס'איז גיכער געווען דאָס געשריי פון יונגן וואנזין, וואָס האָט געטריבן:

— גיי, די נאכט איז אומענדלעך לאנג, וועסט נישט אויסהאלטן...

ער האָט זיך נישט געבייזערט. פארקערט, א שמייכל געטאָן צו מיר מיט פארשלאָפענע בליקן... איך האָב דערנאָך געהאט א סך רעדאקטאָרן. זיך געדרוקט אין א סך צייטונגען און זשורנאלן, נאָר נישט איינמאָל באדויערט יענעם ערשטן "ארויספאָר" מייַנעם און, דערמאָנענדיק זיך, באגאָסן געוואָרן פון בושה. איך בין אָבער דעמלט געווען יונג, און אין מייַנע אָדערן איז געפלאָסן דאָס פריידיקע געפיל פון לעבן, שאפן...

* * *

ס'האָט אָנגעהויבן טאָגן.

שטערן האָבן זיך געלאָשן און פארשוווּנדן, ווי אויסגעלעשטע מענטשלעכע לעבנס. איך האָב זיך אייַנגעקוקט אין דעם אויסגעשטערנטן חלל. מיר האָט זיך געדאכט, אז איך טראָג אין זיך אַן אייגענעם הימל, א באהאלטענעם פאר זיך אליין. און איך דארף נאָר א קוק טאָן אין אים, ווי אויף דער נשמה ווערט ווארעמער און טרויעריקער.

ווארעמער און טרויעריקער אין איין צייַט.

און איך דאנק דעם גורל, וואָס האָט אין יאָרן, יאָרן ארום, ווי אויסגעשוווּמענע פון מייַן אמאָל, מיך געבראכט אויף א באגעגעניש מיט נייַן פריער יוגנט, מיט מייַן בראשית אין דער ייִדישער ליטעראטור.

רות

1.

גערענקסט יענעם גרימיק קאַלטן ווינטער־טאָג, זאָלושקאַ?

געווען אַ טאָג אַזאַ, מיט ווײַסע נידעריקע וואָלקנס, וואָס זענען, ווי גיגאַנטישע ווײַסע פֿייגל, געהאָנגען איבער דער האַלב־דאָרפֿישער גאַס. אַ ברייטע אַלטע רוסישער גאַס מיט צוויי רייען נידעריקע הײַזער און געפֿאַרבטע הילצערנע פּלויטן, איבער וועלכע ס'האָבן אַריבערגעקוקט פֿאַרשטאַרטע געפֿרוירענע פֿענצטער, אַרומגעצוימטע מיט געשניצטע לײַסטן, ווי דיך־געפֿלאָכטענע קרוזשעווע.

דער פֿינקלענדיקער שניי האָט זיך געקרישלט פֿון קעלט, שווער געסקריפּעט אונטער פֿאַרהווילענע טריט, און שוואַרצע קראָען האָבן זיך געוויגט אויף פֿאַרקריפּלטע, נאַקעטע צווײַגן.

די באַטאָגיקע קלאַנגען זענען געווען געהעמטע, אײַנגעהאַלטענע, גלײַך דער פֿראָסט וואָלט פֿאַרקאָוועט דעם רויש פֿון גאַס און מענטש און געדעמערט מיט אַ בלוילעכער אומעטיקער שטימונג.

די שטימונג פֿון אַ קאַלטן ווינטער־טאָג.

איך בין געשטאַנען מיטן פּנים צום פֿאַרשנייטן דרויסן און דורך אַן אויסגעהויכט שטיקל שויב צוגעזען, ווי אויף יענער זײַט פֿענצטער האָט דער ווינט, דער אַלמעכטיקער ווינט, זיך געוואָרפֿן אויף אַ יונגער בעריאָזקע, געוואָלט מיט כּוח זי אַרויסרײַסן. זענען אָבער אירע וואָרצלען געווען פֿעסט פֿאַרפֿעסטעט אין דער ערד, האָט זי זיך געאַמפּערט, געראַנגלט, און דער ווינט האָט מיט רוגזה זי געשמיסן, נאָר בײַקומען נישט געקאָנט.

אַ יונג ביימעלע און אַ מעכטיקער ווינט...

זי האָט מיט עפּעס אַ פֿאַרבענקטן קרעכץ געשטרעקט פֿאַרויס:

אירע נאקעטע צווײַגן, פונקט זי וואָלט געבעטן הילף, און אזא טרויער האָט געיאָגט פון איר גערוינגל.

און דער פראָסט האָט געצייכנט אויף די שויבן פאנטאסטישע אוזאָרן.

אין שטוב איז געווען ווארעם.

א גאנצן טאָג האָט מען געהייצט דעם גרויסן רוסישן אויוון. איך האָב אָבער נישט געפילט די ווארעמקייט. מיך האָט געגליווערט א רויע, שנײַדנדיקע קעלט, געפרירט דאָס הארץ, גלײַך מען וואָלט מיר ארײַנגעלייגט א שטיק אײַז אין דער ברוסט, עס האָט זיך געדאכט, אז דאָס האָט דער דרויסנדיקער ווינט זיך מיט געוואלד ארײַנגעריסן און, ווי א בייזע קללה, ארויסגעהוילט פון א שווארצן טעלער אויף דער וואנט, ווי פון א שווארץ אויפגעריסן מויל:

— מערדער אין ווײַסע כאַלאטן!

ווי איבער יעדער מאָס פון מענטשלעכן געהער, האָבן א שניט געטאָן די ווערטער, זיך ארײַנגעגאָסן אין דער פארדריקטער שטילקייט מיט א בלײַערנער שווער־קראפט, און יעדעס וואָרט האָט גלײַך אָן אָן אָפּהאלט צוגעשלאָגן צו דעם לויף פון בלוט אין הארצן:

— זיי האָבן פארסמט אונדזערע בעסטע מענטשן...

קלאָר און דײַטלעך האָט פונעם רעפּראָדוקטאָר זיך ווילד א טראָג געטאָן א רשימה פון אָנגעזעענע יידישע דאָקטוירים. געטריפט מיט גיפט דער אורעלטער, פון טויזנטער יאָרן געכאָוועטער שקר־בלבול, מיט וועלכן ס'האָט נישט איינמאָל שוין זיך באנוצט די אכזריותדיקע וועלט. און די ווילדע רכילות האָבן ארײַנגעדרונגען נישט נאָר אין די אויערן, נאָר אויך אין מארך, אין בלוט, זיך אָפּגערופן אין הארצן מיט גרויל און שוידער, דורכגעצוקט ביז די נעגל פון די פיס־פינגער און ארײַנגעיאָגט אין די אויערן א וויסטע, בלאָנדזשענדיקע שרעק.

און ערגעץ אויף א באַרסטאַציע, אויף א זײַטיקער פלאטפאָרמע, זענען, ווי צוגעפרוירענע צו די רעלסן, געשטאנען לײַדיקע לאסט־וואַגאָנען און געווארט אויף מענטשלעכע לעבנס. געווארט אויף אוועקפירן זיי ווײַט, ווײַט...

איך האָב אויך זיך געגרייט אין וועג ארײַן.

איך האָב געזען פאר זיך א לאנגן וועג. לאנג, ווי דאָס לעבן, און שווער, ווי דאָס לעבן... און פארשטאנען, אז מײַן גורל איז געחתמעט. אז די טויערן פון אלע זיבן הימלען זענען פאר מיר פארשלאָסן און קיין גאָס, צו וועמען זיך ווענדן, האָב איך נישט מער.

זיכער בין איך געווען עלטער פון מײַנע אייגענע פינף און צוואנציק יאָר. אין מײַן בלוט האָבן געלעבט דורות גערודפטע, פארוואָגלטע,

געטריבענע פון אָרט צו אָרט.

איך האָב אויך זיך געגרייט אין וועג אַרײַן...

מיר איז פאָרגעשטאַנען א פֿײַנלעכע צעשיידונג. און איך האָב געטראַכט פון איר מיט א באַהאַלטענער שרעק.

דער וואַנט־זייגער האָט זיך צעקלונגען, א קליין בלור־געפאַרבט שטיבעלע מיט צוויי שוואַרצע אײַזערנע געוויכטן אויף צוויי קייטן, ווי זיי וואָלטן געשלעפּט די צײַט אַראָפּ, אַראָפּ...

דער זייגער האָט געמאָסטן דעם שאָרך פון טרויער, געוויזן די שעה פון ליבע און די שעה פון צעשיידונג.

די שעה האָט געשלאָגן...

2.

... זאָלושקא, דו האָסט א צײַט לאַנג אַזוי ברייטהאַרציק געטיילט מיט מיר דעם לעצטן ביסן ברויט. אָן מורא פאַר דער געפאַר, וועלכע איך האָב מיט זיך געטראָגן, מיך באַגלייט אויף אַלע מײַנע עלנטע וואָגלענישן, באַלויכטן, ווי מיט א כּישוף־ליכט, דעם וועג פון מײַן לעבן. מיר איז שווער געווען אפילו צו גלייבן, אַז אין דער וועלט פון פײַער און טויט איז פאַראַן פאַר מיר א פרידלעך ווינקעלע.

איך האָב דיך גערופן זאָלושקא... לויט יענעם באַליבטן צויבער־מעשהלע. און אין פולן בלי פון דײַן יונגער שיינהײַט ביסטו געווען ווי אויסגעוועבט פון עפּעס אַן אומבאַגרײַפלעכער, רירנדיקער צאַרטקײַט.

מיר זענען ביידע יונג געווען. ביידע פאַרליבט איינער אין דעם אַנדערן. און די ליבע אונדזערע האָט געשוועבט איבער אונדז און זיך איבערגעגאָסן פון אייביקײַט אין אייביקײַט...

איך האָב געוווּסט, אַז מיט מײַן אוועקגיין וועלן אָנרוקן טעג און נעכט, דורך וועלכע ס'וועט טריפן בענקשאַפט און טרויער, נאָר די זאָרג פאַר דײַן לעבן האָט אַלץ פאַרשאָטנט.

זי איז געשטאַנען, די האָר פאַנאַנדערגעלאָזט איבער אירע שמאָלע פּלייצעס, דאָס פּנים אײַנגעגראָבן אין אירע הענט, ווי אַמאָל מײַן מאַמע בײַ ליכט־בענטשן, און שטיל געוויינט. אָבער די ציטערנדיקע, הייזעריקלעכע שטילקײַט איז שרעקלעכער געווען פון א הילכיקן געיאָמער.

— ווייַן נישט, זאָלושקא... מען דאַרף נישט!

איך האָב געפילט, ווי עס ווערט מיר ענג אין דער ברוסט. נאָר איך

האָב מיט גאָרנישט געוואָלט ארויסווייַזן מייַן גערירטקייַט. נישט ארויסווייַזן, ווי טיף אירע טרערן, לגבי וועלכע איך בין געווען אינגאנצן מאכטלאָז, האָבן געקלעמט בייַם הארצן. עס האָט מיך ווידער ארומגענומען יענע ביטערע פארצווייפלונג, וואָס האָט מיך געמאטערט אזוי לאנג, ביז איך האָב געפונען אן אָנשפּאר און א טרייסט אין אָט דער שטוב, מיט וועלכער איך מוז זיך איצט שיידן. און בילדער, איינס שרעקלעכער פונעם צווייטן, האָבן געצונדן מייַן מוח, ארויסגעשריגן פון מייַן נשמה מיטן געשריי פון צעריסענע גורלות. און אינמיטן פון אָט דעם גורל — איך מיט מייַן אומגליקלעכער ליבע, מיט מייַן מאָרגן...

זי האָט שטיל געוויינט, און אלע פיר ווינקעלעך זענען פול געווען מיטן טרויער פון איר געוויין.

פלוצעם האָט זי, ווי א דערשראָקענער פויגל, זיך אָפּגעריסן פונעם אָרט, זיך דערנעענטערט צו מיר. זי איז געווען בלייך, אויפגערעגט, מיט א מאָדנעם גלי אין איר׳ע אויגן, און, צוקנדיק מיט אלע מוסקולן פון איר פארוויינט פנים, האָט זי, ווי אין עפּעס א הייליקער עקסטאטישקייַט, א זאָג געטאָן:

— איך גיי מיט דיר... דייַן וועג איז מייַן וועג... דייַן גורל איז מייַן גורל...

פאראן ווערטער זייער וואָגיקע.

נאָר זי האָט די ווערטער ארויסגעבראכט מיט אזא הייסן אָטעם, מיט אזויפיל אָפענער אנטשלאָסנקייַט, אז איך בין אויף א ווייַלע געבליבן ווי געפלעפט. אפשר האָב איך זי ריכטיק ניט פארשטאנען? אפשר האָט זי געזאָגט עפּעס אנדערש, אויף אן אנדערער שפּראך? אָבער איך האָב פּאָרט געהערט.

איך האָב נישט געוווּסט, וואָס איך דארף טאָן, כדי צו לעשן דעם ברענענדיקן ווייטיק פון אירע ווערטער. מיט עפּעס א ווילדן אומרו האָב איך זי ארומגעכאפּט, אויפגעהויבן איבער זיך, און זי האָט געקוקט אויף מיר פון אויבן אראָפּ, ווי ס׳קיקט א בוים, וואָס פארדרייַסט זייַן קרוין צו די הימלען. און איך האָב איר אָפענעם בליק נישט געקאָנט אריבערטראָגן.

מיטאמאָל איז אלץ פארשוווּנדן — דער שווארצער טעלער אויף דער וואנט מיט זייַן קללה און סם. דער זייגער, וואָס האָט געוויזן די שעה פון צעשיידונג. אזוי ווערן אינעם אויסברוך פונעם בליץ פארלאָשן אלע אנדערע פייַערן. געבליבן איז בלויז איר פּנים מיט די אויגן, וואָס האָבן מער נישט געוויינט. אין זיי איז מער גאָרנישט געווען, אויסער א מעכטיקן פארלאנג.

— איך גיי מיט דיר...

און איך בין נישט אימשטאנד געווען זיך אקעגנשטעלן אָט דעם פארלאנג. און אויך נישט געוואוסט, צי דארף איך זיך אקעגנשטעלן. איך האָב מיט אַן אינערלעכן ציטער ארויפגעלייגט מײַנע בײדע הענט אויף איר קאָפּ, ווי מײַן טאטע פלעגט עס טאָן יעדן ערב־יום־כּיפּור, און זי האָט געענטפערט מיר אַן אײנזאמען פארשפעטיקטן שמייכל.

נאָר אָנשטאָט זי צו בענטשן, האָב איך געפרוווט איר דערקלערן, אז זי האנדלט צו אײַליק, נישט געוויג באטראכט.

— דו ביסט נישט קיין ייִדישקע... דיר דראָט קיין שום געפאר נישט... יעדנפאלס נישט אזעלכע, ווי מיר...

פאראן ווערטער זייער וואָגיקע.

נאָר פארוואָס האָבן אירע שווארצאפלען א שפּריץ געטאָן מיט אזעלכע גרינע און געלע פײַערלעך?

איך האָב דערפילט, אז נישט דאָס האָב איך באדארפט זאָגן, נישט אזוי... דערפילט, ווי עס לויפן צו גיך מײַנע געדאנקען, שטויסן זיך אָן אײנער אין צווייטן און צעפאלן, צעפאלן.

וואָס האָט זי געשטויסן צו אזא שריט? וועלכער רוח האָט איר באפוילן אײַנשטעלן דאָס לעבן?

און זי איז נאָך קיין גאנצע צוואנציק נישט אלט געווען. געשטאמט פון אן אלטער רוסישער היים, וואָס פריער כּמעט נישט באטרעטן געוואָרן פון אזעלכן, ווי איך... אירע גלאטיק פארקעמטע קויל־שווארצע האָר און פונקט אזעלכע שווארצע שייך־געפאָרמטע ברעמען, צוויפגערוקט איבער עטוואָס געשליצטע אויגן, האָבן פארהיט סימנים פון א מאָנגאָליש־רוסישער געמישטקייט.

... וואָלושקא טײַערע! ביז איצט נאָך מאטערט מיך דער סוד פון דײַן אידעלער, קרישטאָל־רײַנער נשמה, וואָס האָט אזוי גרויסציגיק זיך אנטפלעקט אינײנעם מיט דײַן ליבע.

פאר די אויגן נעמט זיך דרייען א גאנצער קאראוועל פון פארביקע זעונגען, און אין פלאָנטער פון אָט די זעונגען צאפּלט א מעכטיקע טויזנטשטימיקע פרייד.

זײַ געבענטשט, וואָלושקא,
זײַ טויזנט מאָל געבענטשט!
פאר דער שטילער, געוואגטער ליבע דײַנער,
אין א צײַט,
ווען מיר האָט געפעלט אן אקסל
דעם קאָפּ אָנצושפארן...

מיר קומט אויפן זיכּרון דאָס אלטע הויז אין דער אלטער רוסישער פאַרשטאָט, מיט די געשניצטע פענצטער־ראַמען, די סקריפּענדיקע קאַליטקע, וואָס האָט אָפט אזוי געשראָקן, און די ווײַסע בעריאָזקע...

מיטאמאָל האָבן אירע שווארצאפּלען זיך אויסגעלאָשן, און זי האָט ווידער זיך צעוויינט, נאָר שוין געוויינט, ווי א באַעוולט קינד, מיט א כליפּערײַ. אירע שמאָלע פּליצעס האָבן זיך פארשפּיצט, און זי האָט אומעטיק און צארט געבעטן:

— שליס אויס די ראַדיאָ!

און עס זײַנען געפאַלן צוויי גרויסע בלוטיקע טרערן, ווי צוויי רובינען רויטע.

דער שוואַרצער טעלער האָט מיט א געשפּאָלטן וואָרט פארשטומט געוואָרן. מיר האָבן אויך געשוויגן. א שוויַיגעניש, וואָס טאָר נישט פארלעצט ווערן. און איך האָב שוויַיגנדיק געקוקט אויף איר אידל פּנים, ווי איך וואָלט עס צום ערשטן מאָל געזען. געקוקט אין אירע גוטע פארוויינטע אויגן. זיי האָבן געפינקלט, ווי שפּליטער פון צעבראָכענע שטערן. און זי האָט מיר אויסגעזען ווי פון א ווײַטער עפּאָכע, וואָס איז שוין לאנג פארשוואונדן, נאָר פון וועלכער עס ווײַזט נאָך א פארשטיקטער עכאָ... און איך האָב געטראכט, אז מיט אָט אזעלכע טרערן וועט מען אמאָל, ווי מיט בריליאַנטן, אויסזײַען א ליבגעזאנג פאר אלע יענע רוסישע טעכטער, וועלכע האָבן אײַנגעשטעלט א לעבן פאר א לעבן...

איך האָב טיף פארמאכט די אויגן, זיי אראָפּגעלאָזט אין מײַן נשמה, ווי א דורשטיקער לאָזט מיט ציטערנדיקע הענט אראָפּ אין ברונעם דעם ליידיקן עמער, און אזוי, מיט פארמאכטע אויגן, זי ארומגענומען, געטוליעט אין מײַנע אָרעמס. איך האָב געפילט די וואַרעמקײַט פון איר קערפּער, וואָס האָט געשטראָמט פונעם קלאַפּנדיקן הארץ ארויס. און איך האָב, ווי פאר א קינד, איר געוזמען דערציילן אן אלט מעשׂהלע פון טויזנטער יאָרן צוריק. א מעשׂהלע פון א יונגער פרוי מיטן נאָמען רות, א טאָכטער פון א מואָבישן שבט, וועלכע האָט אין אנדערע אומשטענדן מיט דער זעלבער אנטשלאָסנקײַט געזאָגט:

— כּי אל אשר תלכי אלך...

ס׳איז געווען גוט און אומעטיק.

איך האָב דאָרשטיק געשלונגען אָט די פּלוצעמדיקע, אומבאַגרײַפלעכע פריידן און נישט געוואָלט אפילו וויסן, אויף וואָס פאר א געפאַר מיר ביידע זענען אויסגעשטעלט...

אומבאמערקט איז צוגעפאלן דער פארנאכט. א טונקל־בלויער

ווינטערדיקער בין־השמשות, ווען פארבענקטע מענטשן בענקען נאָך שטאַרקער און טיפער...

3.

... װאָלושקא, מײַן יונגע ריינע ליבע!

קאָן זײַן, אז דו האָסט שוין אָנגעווירן דעם רייץ און חן פון דײַן אמאָליקער שיינקײַט. דאָס לעבן טוט זיך זײַנס... נאָר אין מײַנע חלומות ווערסטו נאָך לאַנג אַרויסשווימען פון דער פאַרגאַנגענהײַט פונקט אזא יונגע, פונקט אזא אידעלע, ווי אין יענע ווײַטע פינצטערע יאָרן...

בענקשאפט

אין יענעם פרילינג האָט ווילד געבליט דער מײַ.

באזונדערס אין די נעכט האָט דער פלידער[1] געאָטעמט שארף און זיס, און דעם פרישן טוי אויף די זאפטיקע צווײַגן האָט באגאָסן א צארטער, זילבערנער לבנה־שײַן.

ס'האָט זיך אָפּגעשטעלט דער בלוטיקער גערואנגל פון מענטש מיט מענטש, פון פאָלק קעגן פאָלק. די "נאציאָן פאָן דיכטער אונד דענקער", וואָס האָט צוגעשטײַערט פאָרם און פארב דער אייראָפּעישער ציוויליזאציע און גאנצע לענדער פארטרונקען אין בלוט, האָט פאר דער וועלט געקניט, א באזיגטע אין שטויב פון איר אייגענער מפּלה.

פון פארוויסטע ווײַטן האָבן וועגן געגומען פירן אויף צוריק דורך חרובע שטעט, דורך דערפער, ארומגעביסענע פון שׂרפות, און מענטשן הפקרע, אָפּגעראטעוועטע פון טויט, האָבן ארומגעבלאָנקעט, ווי שאָף אין א פײַער. רעלסן זענען אויך געלאָפן אויף צוריק, און איבערפולטע באנען מיט יובלדיקע שלאכטלײַט, באגלייטע פון נצחון־פײַערן אויפן הימל, האָבן געאײַלט צו זייערע פארבענקטע היימען, באהויכטע פון מענטשלעכער ווארעמקײַט.

נישט אלע האָבן זיך א־מגעקערט!

קברים זענען געבליבן צעזייטע איבער אונדזער אלטן קאָנטינענט. הונדערטער קברים מיט נעמען, פון קיינעם ניט פארשריבענע.

און איבער דער וועלט איז געשטאנען א גרויסע, ליכטיקע רויִקײַט...

---

*[1] בעז (דיאל.)

* * *

די צײַט לויפט, פֿאַרוואַנדלט מעת־לעתן אין וואָכן, חדשים. שוין ווידער האַלבע נאַכט...

א וואַרעמע דרומדיקע נאַכט, אויסגעשטערנט און דורכיכטיק, ווי א שלייער, און אַרום אזא לײַכטע, בלויע שטילקײַט מיט צעבליטע דרימלענדיקע ביימער און אומרויִקע חלומות.

ערגעץ נישט ווײַט האָט א באַרגטײַך איבערגעגאָסן זײַנע וואַסערן, גלײַך ער וואָלט אָפּגעוואַשן די מידקײַט און דעם טרויער אויפֿן פּנים פֿון קרומע שלאָפֿנדיקע געסלעך מיט פֿאַרהאַקטע טיר־און־טויער, און אין זײַן רויש האָט זיך געפּלאָנטערט א פֿאַרחלשט סקריפּען פֿון א דיל, ווי עמעצער וואָלט געכליפּעט אין שלאָף, און שווערע באָרוועסע טריט האָבן זיך איבערגערופֿן מיטן יאָמער פֿון א שוואַך ווײַבעריש קול:

— וואָס מאַטערסטו זיך אַזוי, בערעש?.. מיר זענען נישט די איינציקע... צי אפֿשר מיינסטו, חלילה, אַז מײַן האַרץ איז פֿון שטיין?

דאָס קול האָט פֿאַרטיידיקט די רעכט אויף א הייליקן אמת, גרויס און פּאָרכטיק, ווי א גלויבן. און בערל דער סטאָליער פֿונעם ציגײַנערישער הינטערגעסל האָט נישט געוווּסט, וואָס צו ענטפֿערן. ער האָט געשוויגן, און די נאַכט האָט אויך געשוויגן א מוראַדיק שווײַגן, וואָס האָט דערמאָנט א פֿאַרשטומט געשריי...

די צײַט לויפט.

און בײַ בערל דעם סטאָליער האָט זי צוגענומען דעם שלאָף. אין האַלבער נאַכט האָבן קאָשמאַרן אים געוועקט, ווי עמעצער וואָלט אים געטאָרעט:

— הערסט נישט... מ׳רײַסט די טיר...

ער האָט זיך אויפֿגעכאַפּט מיט א טומל אין קאָפּ. אים האָט אויף א רגע זיך אויסגעוויזן, אַז מען זוכט טאַקע די טיר און אין דער שטילקײַט הערן זיך מענטשלעכע טריט. יעדער שאָרך האָט אַרויסגערופֿן א געשפּאַנטע פֿאַרשפּיצטקײַט פֿון זײַן געהער און אָנגעפּילט זײַן האַרץ מיט יענעם אייביקן אומרו פֿון נאַכט און פֿינצטערניש.

די טונקעלע ווענט האָבן זיך ווי צונויפֿגערוקט, ענג געמאַכט דעם אָטעם, און אין זײַן פֿאַרשלאָפֿענעם מוח האָבן מיט א מאָדנער פֿאַרטראָגנקײַט זיך געפּלאָנטערט לשון־קודש־ווערטער, געירשנטע פֿון זײַן טאַטן, א ייִד מיט א פֿאַרדעכטיק הוסטל אינעם דאַרן ברוסטקאַסטן און א פֿיבערדיקן גלאַנץ אין די אויגן. ער האָט מורא געהאַט פֿאַר דער עלטער און איז אַוועק פֿון דער וועלט מיט יאָרן. די ווערטער אָבער זײַנען געבליבן פֿאַרקריצטע אין בערלס זכּרון, און איצט פּלוצעם

אויפגעוואכט ווי א בלינדער כוח.

אל תשליכנו לעת זקנה...

נאָר בערל האָט נישט געטראכט פון זײַן עלטער. ער איז געווען קרעפטיק, קוים די פופציק אריבערגעשפאנט. אים האָט עפּעס א נאָגנדיקע בענקשאפט עקשנותדיק געפּײַניקט, געוועקט פון שלאָף, און א באַרוועסער האָט ער אויסגעשפּאנט די קילקײַט פונעם דיל, שאַרנדיק אין דער פינצטער מיט אומרויִקע בליקן, גלײַך ער וואָלט עמעצן געזוכט, וואָס האָט שוין לאנג באדארפט קומען און איז נאָך אלץ נישטאָ... אים האָט זיך אויסגעוויזן, אז זײַן ווײַב טראָגט עפּעס א מוראדיקן סוד אויף דער נשמה. אירע רייד זענען געווען, גלײַך א פארגליוערטע האנט וואָלט זיך אראָפּגעלאָזט אין זײַן הארץ, ווי אין אן אָפענער קעשענע, און ארויסגעצויגן פון דאָרט אן אמת, צו וועלכן ער האָט נישט דערלאָזט, נאָר וועלכער האָט געלעבט אומאָפּהענגיק פון אים, באהאלטן טיף אויפן סאמע דנאָ...

ניין, ס׳קאָן נישט זײַן!

האָפענונג און גלויבן האָבן זיך אָבער אויסגעמישט מיט פארצווייפלונג, געוואָרן איינס. און ער האָט געטריבן אָנגעלאָפענע געדאנקען, ווי מען טרײַבט בײַסיקע פליגן.

... וואָלקנס שווימען איבערן הימל, גיסן זיך אָן מיט פארנאכט. ביימער סודען זיך אין דער שטיל, ווי פארליבטע. אָט וועט עפּעס אן אומזעבארע האנט אראָפּשלעפּן אין די מערבדיקע אָפּגרונטן די לעצטע זונען־שטראלן. דער טאָג וועט אויסגעלאָשן ווערן, און ס׳וועט א פרידלעכער אָוונט באהערשן די וועלט.

פּלוצעם צינדן זיך אָן די וואָלקנס, נעמען קײַקלען אָנגעגליטע דונערן. הימל און ערד ווערן אויפגעריסן. א שטיק פײַער טוט א בלענד פאר די אויגן.

— הורראאא!

שאָטנס לויפן מיט א טויבן געברויל דעם פײַער אקעגן, בליצן און דונערן יאָגן מיט זיי.

— טא־טעעע!

עמעצער פאלט צו דער ערד, ווי אין די אָרעמס פון א מאמען, און די זעלבע ביימער, נאָר שוין מיט פארשרפעטע צווײַגן, ווי מיט אויסגעשטרעקטע הענט, דיריגירן א משוגענעם טאנץ פון רויטע און געלע פײַערצונגען. דערנאָך ווערט שטיל, גלײַך די נאכט וואָלט אין א מינוט שווײַגן באערט דעם אָנדענק פון די געפאלענע...

ניין, זײַן זון איז נישט אומגעקומען!

פּשוט קאָשמארן מוטשען דעם צעגליטן מוח, ווען דער שלאָף גייט

דרימלען איינער אליין.

... זײַן זון האָט ליב געהאַט שניצערײַ. א האַרט שײַטל האָלץ האָט אין זײַנע הענט באַקומען לעבן. ער האָט געטרוימט וועגן א קונסטשול, פון אויסשפּילן אויף האָלץ דעם חלום פון זײַן פאַנטאַזיע און די וואָרעמקייט פון זײַן האַרץ. איצט איז ער טויט, און די הענט וועלן מער נישט אויסשניצן קיין פיגורלעך, וואָס וועלן אויסזען ווי לעבעדיקע. און הענט זענען געווען בײַ אים אַזעלכע צערטלעך־ווײַסע, מיט אײדעלע לאַנגע פינגער. איצט איז ער געפאַלן, און די הענט וועלן מער נישט ווײַסלען זיך אין דער פינצטער, דערמאָנענדיק קאַיאָר.

ס'קאָן נישט זײַן!

נאָר פאַרוואָס האָט ער פלוצעם זיך דערמאָנט די ערשטע וועלט־מלחמה? ער איז דעמלט שוין געווען א סטאָליער־געזעלן, דער איינציקער פאַרדינער אין שטוב, און די מאַמע זײַנע, א קליינע, אײַנגעשרומפּענע אלמנה מיט אויסגעלאָשענע אויגן, האָט לאַנג באַוויינט דעם אומקום פון זײַן עלטערן ברודער, וואָס האָט פאַרלייגט דאָס געביין ערגעץ־ווו הינטער סטרי... און שלינגענדיק די טרערן, געטענהט:

— ווו איז עס געהערט געוואָרן, אַז מאַמעס זאָלן קינדער באַוויינען?!..

און ווען זי האָט מיט דער צײַט אויסגעוויינט אלע אירע טרערן און ס'האָט זיך געדאַכט, אַז זי הייבט ביסלעכווײַז אָן פאַרגעסן, פלעגט זי אָפּט שבת פאַרנאַכט, א באַפרײַטע פון וואָכעדיקע זאָרגן, זיצן אין האַלבפינצטערן אַלקער, אונטערברומען א לידל, מיט וועלכן מען האָט א צײַט מיט יאָרן קינדער אײַנגעשלעפערט:

> אויף די גרינע פעלדער, וועלדער
> ליגט מיט קוילן באַדעקט א זעלנער,
> ווײ, ווײ...

און יעדן קופּלעט האָט זי באַגלייט מיט א שווערן צעצויגענעם קרעכץ, גלײַך מען וואָלט פון איר פּאַסן געשניטן. זי האָט מער נישט געוויינט, נאָר מיט עפּעס א קלאָג־ניגון גענומען זאָגן „גאָט פון אַברהם".

ניין, זײַן זון לעבט...

אין טישקעסטל איז געלעגן א געדיכט באַשריבן בייגעלע פּאַפּיר, צונויפגעלייגט אין א דרײַעק. דאָס לעצטע בריוועלע, דער לעצטער לעבנסצייכן:

"פאר קיך זייט נישט באזאָרגט. איך בין געזונט... דורכן בינאָקל זעט מען שוין בערלין... נאָך א ביסעלע, און איך וועל זיין מיט אייך..."

פון יעדער שורה האָט געבערענט דער דורשט נאָך לעבן, וועלכן ער האָט געטראָגן דורך אלע געפארן, געבושעוועט מיט א העלן פלאַם, און ס'האָט געציטערט אין די ווערטער דאָס אומבאגרענעצטע גליק פון המשך, פון ווייטערדיקן לעבן.

און פון יענער זייט פענצטער האָט ארייינגעאָטעמט דער שמייכל פון א יונגן פרילינג.

* * *

בערל האָט געקוקט אויפן טישקעסטל: וואָס באדייט לעבן אָן המשך? א פארטריקנטער בוים אינמיטן פעלד, א טייך, וועמענס וואסערן ס'האָט אויסגעטרונקען די זון...

אל תשליכנו לעת זקנה...

— בעריש, וואָלסט זיך כאָטש צוגעלייגט א ביסל... ס'הייבט שוין באלד אָן טאָגן!

בערל, וואָס איז שוין דורכגעגאנגען דעם וועג פון בלוט און פייער, איז אין דער טיפעניש פון זיין נשמה געווען ווי אן איינזאם, באוואולט קינד און געהאט דאָס געפיל, ווי מען וואָלט געהרגעט אים אליין, זיין אייגן, אייגן לייב און לעבן...

— יאָ, מ'דארף זיך טאקע צולייגן, מאָרגן איז א גרויסער ארבעטסטאָג!

ער האָט געקוקט אויפן טישקעסטל, ווי אויף זיין אייגענעם זון, און די אויגן זענען צוגעפאלן אין א לייכטן דרימל.

... א סאָלדאטישער גערודער אויף עפעס א ווייטער באנסטאציע, און בערל דערזעט פלוצעם זיין זון. א יינגל נאָך, כמעט א קינד, אין א גרזיסן, אומגעלומפערטן שינעל ביז דער ערד. אויפן פנים, אויף די הענט צייכנס פון הונגער, פון שווערער ארבעט.

זעט אויס, נאָרוואָס פון געפאנגענשאפט אנטרונען.

ער גייט, ווי אין שלאָף, און די אויגן זוכן דעם וואגאָן, וואָס דארף אים ברענגען אהיים. ער שפרינגט איילעק ארויף אויף די טרעפ, און דער צוג ריקט. אומרויק קלאַפן די רעדער, ווי די בענקשאפט אין בערלס הארץ. דער צוג טראָגט זיך איבער ווייטע און נאָענטע רחבותן, און ביים זון פינקלט אין די אויגן אזא פריידיק, שטיפעריש פייערל:

— איך לעב... איך פאָר אהיים!

בערל איילט צום וואָקזאל, פלאָנטערט זיך צווישן הינטערגעסלעך,

ביז ער קומט ארויס אויף דער צענטראַלער גאַס, וווּ דאָס לעבן טומלט, שרײַט אויף יעדן טראָט. ער פאַרקערעוועט צום סקווער, כאַפּט אַ פאַרבײַלויפיקן קוק אויפן דענקמאָל, וואָס שטייט אינמיטן מאַרק, גלײַך אויסגעוואָקסן צווישן בלומען. ער באַמערקט אַן אַלטיטשקע, אין שוואַרצן אָנגעטאָן, ווי אַן אָפּגעלאָשענע האַלאָווועשקע. זי שטייט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, ווי זי וואָלט געזוכט אַן אָרט אויף אַ קבר פאַר איר אייגן געביין. און בערלען דאַכט זיך, ווי ער הערט זי רעדן:

— מיר איז אַזוי אומעטיק אָן דיר, זון מײַנער!

דער אָפּגלאַנץ פון שקיעה ברענט געשפּענסטיק אויף איר שוואַרצן שאַלעכל, אַריבערגעוואָרפן איבערן קאָפּ, און אַ ווינטל שפּילט מיט עטלעכע אַרויסשטאַרצנדיקע האָר. זי הייבט אויף אַ פּאָר פאַרווײנטע אויגן, פול מיט מוטערלעכער זאָרג, און אירע טרוקענע ליפּן קוים וואָס באַוועגן זיך:

— ס'איז דיר נישט קאַלט בײַנאַכט אין אַ הילצער גימנאַסטיאָרקע?

און דער סאָלדאַט אויפן שטיינערדיקן מאָנומענט שמייכלט:

— ניין, מאַמע, מיר איז קיינמאָל נישט קאַלט...

זײַנע פאַרשטיינערטע בליקן שטראַלן מיט וואַרעמקײַט:

— ווי גערן וואָלט איך דיך, מאַמעניו, צוגעטוליעט צו מײַן האַרץ... מײַנע הענט אָבער זענען אָנגעטאָן אין גראַניט...

די אַלטיטשקע וויל נאָך עפּעס זאָגן, נאָר איר קול רײַסט איבער אַ פאַרשטיקט געוויין, און זי טראָגט טרויער אויף איר טיף געראָנצלט פּנים, ווי מען טראָגט אַ שוואַרצן שלייער.

בערלען קלאַפּט דאָס האַרץ פאַר מורא צו פאַרשפּעטיקן. ער פאַרגיכערט דעם גאַנג און לויפט נאָך דאָס הודען פון אַ געדיכטער נעץ טעלעפאָן־דראָטן, ווי זיי וואָלטן אים אונטערגעטריבן:

— גיכער, בערל...

איבערן פּעראָן שפּאַצירן מענטשן. זיי זעען אויס אָפּגעפרישטע, באַנײַטע. פון אַלעמענס פּנימער פרייד פון באַגעגענען, אָנקומען. בערל שטייט אין אַ זײַט; ער וויל קיינעם נישט אָנהענגען זײַן שטימונג. און אַ פאַרקלעמט וואַרטן האַמעוועט די מינוטן. ער נעמט אַרויס פון קעשענע אַ פּעקל פּאַפּיראָסן, פאַרדרייכערט און וואַרפט ווײַט אַוועק דאָס ברענענדיקע שוועבעלע. דורכן מויל, דורך די נאָזלעכער ווירבלען זיך געדיכטע קנוילן רויך, און דער דימיון מאָלט דערווײַל די באַגעגעניש מיטן זון.

... אָט שטײַגט דער זון אויס פון אַ וואַגאָן, גייט אים אַקעגן. ער איז אויסגעוואַקסן, מענלעכער געוואָרן. די שינעל איז גאָר נישט אַזוי אומגעלומפּערט לאַנג. נאָר זײַן פּנים איז בלייך און טונקל פון דעם

ערשטן אָנגעוואָקסענעם בערדל.

פון יענער זײַט וואָקזאַל פאַרטראָגט א ווינטל דעם צוויט פון די ביימער. דער ווײַסער פלידער באַדעקט דעם זונס קאָפּ, און בערלען דאַכט זיך, אַז דאָס איז ער אַזוי גרוי געוואָרן אין זײַן צוואַנציקסטן פרילינג. זיי דערנעענטערן זיך.

— טאַ־טע!

ער וואַרפט זיך בערלען אויפן האַלדז, און ביידע וויינען פון גליק. ניין, דער זון וויינט נישט. ער שטרעקט אים אויס א פעסטע, פאַרהאַרטעוועטע האַנט, און בערל שטייט פאַר אים מיט א נישט־אויסגעוויינטער טרער אין האַרצן...

א שאַרפער פײַף רײַסט איבער זײַן געדאַנק. דער צוג לויפט אָן מיט א שווער סאָפּען, און דאָס איינציקע אָנגעצונדענע אויג פונעם לאָקאָמאָטיוו ווינקט אים שעלמיש צו:

— וואַרטסט? נו וואַרט, וואַרט...

א מחנה קעפּ זענען געווענדט אין זײַן ריכטונג. אויגן זוכן אין די וואַגאָן־פענצטער באַקאַנטע אויגן. מיט אַן אײַזערנעם געקלימפּער שטעלט לאַנגזאַם דער צוג זיך אָפּ. די טירן עפענען זיך, און מענטשן שטײַגן פאַרזיכטיק אויס.

עטלעכע רגעס — און דער צוג ווערט ליידיק.

בערל וואַרפט מיט א פאַרלוירענעם זשעסט אַוועק דעם נישט־דערררויכערטן פּאַפּיראָס, לאָזט אַרויס דעם לעצטן רויך. ער טוט זיך א וויג אויף די פּיסשפּיצן, נישטערט מיט אויסגעלאָשענע בליקן אין דער לענג פונעם צוג. מענטשן ווערן ווינציקער, צעגייען ווי א חלום. און קיינער באַמערקט נישט, אַז צווישן זיי פעלט עמעצער, אַז עמעצער איז נישט אָנגעקומען...

* * *

אין יענעם פרילינג האָט ווילד געבליט דער מײַ, און אויף דער וועלט איז געשטאַנען א גרויסע, ליכטיקע רויִקײַט.

מײַן פּאַרגעסן לידעלע

איך האָב געקענט אַמאָל אַ לידעלע.

געווען איז עס, מסתּמא, אין מײַן ווײַטער קינדהײַט, ווײַל איך געדענק נישט מער דעם ניגון, און די ווערטער האָב איך אויך פאַרגעסן.

געווען איז עס אין אַ בוקאָווינער שטעטעלע מיט אַן אײַנגעשטעלטן ייִדישן לעבנסשטייגער, וואָס האָט טאָג־אײַן, טאָג־אויס זיך געפירט, ווי גאָט האָט געבאָטן. און עס האָט זיך געדאַכט, אַז אַזוי וועט עס אייביק דויערן.

אָפט טוט מיר באַנג מײַן פאַרגעסן לידעלע.

וועגן וואָס איז עס געווען?

קאָן זײַן, עס האָט דערציילט פון מײַן קליין אָרעם שטיבל בײַם סאַמע ברעג טײַך. אַן איינזאַם שטיבל בײַ אַן איינזאַמען ברעג, וווּ מײַן וויגל איז געשטאַנען און מײַן מאַמע האָט אין חלום געבראַכט מיר "ראָזשינקעס מיט מאַנדלען".

וויאַזוי האָב איך דעמלט געקאָנט פאַרשטיין, אַז דאָס האָט מיך גאָר אַן אַנדערע וויג געוויגט — אַ גרויסע וויג.

עס האָט אַ ספּלאַוו געטראָגן מײַן וויגל אינײנעם מיט די בעבעכעס פון שטוב, און ס'האָבן געוויגט מיך די כוואַליעס, געטריבן אַלץ ווײַטער און ווײַטער פון די שׂרפות, וואָס האָבן געצונדן מײַן היים אין דער ערשטער וועלט־מלחמה, געטראָגן מיך איבער וואַסערן אינײנעם מיט טעג און נעכט.

און געוויגט, געוויגט...

אין זכּרון שווימט אויף עפּעס נאָענטס, ליבלעכס. און די אויגן מײנען צו געפינען דאָס אַלטע ליימיקע הײַזל מיט אַ גאַנעקל אויף הינערשע פיסלעך, מיט אַ פענצטער און אַ טיר, דורכגעשניטן צום טײַך.

אויף דער שוועל איז געזעסן מײַן מאַמע, געגלעטעט דעם טאַטנס אַלטס, פון שווייס דורכגעפּרעסן העמד און געזונגען דערבײַ אַ לידעלע,

וואָס האָט פאַרמאָגט אין זיך סײַ ייִדישן טרויער, סײַ אוקראַיִנישע רחבֿות.

איך גיי אַראָפּ צום טײַך — צו מײַנע פֿאַרשוווּנדענע נעכטנס.

בײַ די ברעגן איז זומער, און אין די אַרומיקע וועלדער איז אויך זומער. איך הער דעם שטילן שאָרך פֿון גרעזער און דעם ווילדן רויש פֿון כוואַליעס. פּיִאַלקעס קוקן מיר נאָך מיט שעמעוודיקע בליקן, און דער ווינט טראָגט אַ מין מעלאַדישן קלאַנג, גלײַך ער וויל העלפֿן מיר אין עפּעס זיך דערמאָנען.

נאָר דער ניגון איז ווײַט און אומקלאָר...

צעזינגט זיך פֿלוצעם מײַן האַרץ, ווי אַ פֿידל, קינדעריש־פֿאַרשעמט, און ס'וועבט מײַן געזאַנג זיך אַרײַן אינעם ניגון פֿונעם ווינט.

אין דער זומער אָבער נישט אייביק!

דער האַרבסט רוקט אָן מיט זוניקע זוימען, ווי אַ שטילע גסיסה. פֿײַערדיקע און גאָלדענע וווּנדן באַדעקן די בערג. און אונטער די צעצונדענע וואָלקנס פֿליִען אָפּ די פֿייגל, די גרעזער ווערן קראַנק און ס'שטאַרבן די בלומען...

נעמט מיך אַרום אַ בענקשאַפֿט נאָך מײַן פֿאַרגעסן לידעלע!

מ'זאָגט, אַז צײַטן קערן זיך נישט אום, איז דאָך אין יאָרן אַרום מײַן היים ווידער געשטאַנען אין פֿלאַמען, און איך בין, שוין אַ דערוואַקסענער, ווידער געלאָפֿן פֿון מײַנע היימישע ברעגן. נאָר דאָסמאָל אָן מײַן מאַמען, וואָס האָט מיך נאָר מיט אַ גליִענדיקן בליק פֿון צער באַגלייט, גלײַך זי וואָלט פֿון זיך אָפּגעריסן אַ שטיק האַרץ און עס מיר נאָכגעשיקט. און איך בין אַוועק, נישט אומקוקנדיק זיך אַפֿילו.

וואַכט איצט אויף אין מיר איר בליק, איר ווייטיק!

סאַראַ פֿײַנפֿולער ס'האָט באַדאַרפֿט צו זײַן דער ווייטיק אירער, אויב ער רופֿט זיך אין מיר אָפּ דורך צענדליקער יאָרן.

און אפֿשר איז עס די פֿאַרשפּעטיקטע בושה פֿון אַ פֿאַרזינדיקטן זון...

* * *

איבערן טײַך הענגט אַ ברוינער פֿעלדז, ווי אָפּגעבראָכנט פֿון דער זון. ערטערווײַז שלענגלען זיך איבער אים טונקעלע שפּאַלטן, ווי עפּעס אַ סודותפֿולע שריפֿט, גלײַך דער ווינט האָט אויסגעקריצט אויף זײַן שטיינערדיק לײַב עפּעס אַ פֿאַרהוילענעם טרויער.

מיט יאָרן, יאָרן צוריק האָט מען די סקאַלע גערופֿן

"פארשטיינערטע פריצה". און דערציילט האָט מען א מעשׂה וועגן א רײַכער באראָנעסע, וואָס האָט אין צײַטן פון פינצטערע גזירות אָן א פארוואָס געהייסן אויסשמײַסן א ייִדן בײַם ברעג פון טײַך.

די פריצה האָט געוואָלט הערן זײַן וויגעשריי, לעשן מיט זײַן ווייטיק די גלײַענדיקע שׂנאה, וואָס האָט אין איר געברענט. ווי א האָגל זענען שמיץ געפאלן אויף זײַן לײַב, אָבער דער ייִד האָט נישט געשריגן, אפילו קיין קרעכץ נישט געטאָן, נאָר עפעס א פאָרכטיקער געברום האָט מיט א שטילן נאָגנדיקן פלאטער געריזלט אין זײַן האלדז.

דאָס האָט ער ווידוי געזאָגט. און וואָס ווײַטער די בײַטשן האָבן געשניטן זײַן לײַב, אלץ עקשנותדיקער איז געוואָרן זײַן געברום. און ווען די בלוטיקע עקזעקוציע האָט זיך ענדלעך אָפּגעשטעלט, האָט דער זקן מיט דער זילבער־ווײַסער באָרד און צעממיתן גוף, וואָס האָט געפּיבערט, זיך אויסגעגלײַכט, און פון זײַן פארבלוטיקטן מויל האָט זיך ארויסגעריסן א קללה:

— פארשטיינערט זאָלסטו ווערן!

לעגענדע און לעבן — א שנירל בלוטיק־רויטע קאראלן!

און די "פארשטיינערטע פריצה" שטייט אזוי שוין הונדערטער יאָרן, ערטערווײַז טונקלען זיך שלענגלענדיקע שפּאלטן, ווי אָפענע נישט־פארהיילטע שראמען, וואָס דער ווינט האָט אויסגעקריצט אויף איר שטיינערנעם לײַב.

איך קוק ארויף צו דער סקאלע, ווו כ'האָב קינדווײַז געשפּילט זיך אין באהעלטעניש, און מיר דאכט, אז זי האָט מיטאמאָל זיך צעזונגען מיט א דינעם שטיינערדיקן קלאנג, ווי עמעצער וואָלט פון אונטערן שטיין א ניגון געצויגן און אים אָנגעפּילט מיט לעבן...

שמעקט מיט גרעזער און בלומען דער ווינט
איבער מײַן טײַך דעם ליִדן,
און פון דעם שטיינערנעם בארג די בענקשאפט רינט
איבער טונקעלע שפּאלטן, ווי צעיזרענע ווונדן.
זינגט אין מײַן הארץ א ליד,
דערמאָנט מײַן קינדערישן אמאָל,
ציט, ווי א סטרונע, אָן מײַן געמיט
און מיט בענקשאפט פארפלייצט דעם זוניקן טאָל...

פרווו איך נאָכאמאָל און נאָכאמאָל זיך דערמאָנען מײַן פארגעסן לידעלע. וועגן וואָס איז עס פאָרט געווען?

אפשר איז עס געוועזן דער ניגון פון יענעם ייִדן , וואָס האָט אין די

ומערדיקע פריש־געבוירענע פארטאָגן, אָנגעטאָן אין טלית און תפילין, געשטעלט זיך דאווענען, שווימענדיק אויף א ספלאוו, און ביי דער זייט איז געשטאנען דער יונגער, בלאָנדהאָריקער וואסילע, שטיל געקערמעוועט, ווי ער וואָלט אָפגעהיט דעם יידנס תפילה־טאָן, און געקוקט מיט פארגאפטע בליקן...

דער ייד האָט איבער די צעשטאָכענע פינגער, ווי איבער ווונדן, געוויקלט די פארפלאָנטערטע, קויטיקע ציצית, צוגעטראָגן די ארבע־כנפות צו די טרוקענע ליפן און, פארשטעלנדיק מיטן טלית די אויגן, אויסגערופן דערהויבן און פרום, גלייך די שכינה וואָלט אויף אים גערוט:

— שמע, ישראל!

איבער זיין קאָפ האָט געשיינט דער מאָרגנרויט. און די בערג האָבן, ווי א מעכטיקער מנין, נאָכגעזאָגט:

— על... על... על... על...

און וואסילע האָט א רגע אָפגעלאָזט די קערמע, צונויפגעלייגט די הענט, ווי ווילנדיק זיך צלמען. און א נידעריקע צעשטראַלטע זון האָט קיל געגרויסלט בײדנס הארט־פארברוינטע פנימער, געקארבטע פון ווינטן און רעגנס.

* * *

דורך אלע יידישע יאָרן, אין דער טיף פון די קארפאטן, האָב איך אים באגעגנט, אָט דעם פרומען, אָרעמען האָרעפאשניק. און ביי זיין זייט איז, ווי א געטרייער שותף צו פרייד און טרויער, תמיד געשטאנען דער יונגער, בלאָנדהאָריקער וואסילע...

צום לעצטן מאָל האָב איך דעם יידן געזען לויפן פון זיין ברענענדיקער היים, א פארפלייצטע פון גזירות, הריגות און טרייבן טייכן בלוט...

זיין פנים איז געווען אש־גרוי, מיט גלייענדיקע בליקן אין די אויגן. ער האָט, ווי א קינד, צוגעטוליעט צום הארצן, געטראָגן איינגעוויקלט אין זיין אלטן טלית אן אָפגעראטעוועטע ספר־תורה. געטראָגן עס אזוי, גלייך ער וואָלט דערמיט געגאנגען הקפות... די לעצטע הקפה...

און די ליפן האָבן שטיל געמורמלט:

— שמע, ישראל!

ער האָט די ווערטער ארויסגעבראכט מיט אזא צעווייטיקטן רוף, גלייך ווי דורך זיין הארץ זענען אדורך אלע שטורעמס פון יידישן צער, און דורך די אויגן — אלע יידישע טרערן...

און דער הימל איז געווען טויב און פֿאַרשלאָסן...

* * *

... די טעג האָט מען ביי אונדז אין שטאָט צווישן אנדערע געמשפּט אויך עפּעס א וואסילע, וואָס האָט געהאָלפן אויסהרגענען א גאַנץ דאָרף מיט ייִדן און העכער דרייסיק יאָר פראַנק און פריי ארומגעגאַנגען אויף גאָטס וועלט.

אפשר איז עס דער זעלבער וואסילע?

און ער בעט די ריכטער נעמען אין אכט: ער איז דעמלט קוים אכצן יאָר אלט געווען. איצט איז ער איבער פופציק. פאַרהאַלט זיך רויק. ענטפערט אויסגערעכנט, ווי א גוט אָנגעסטרויעטער מעכאַניזם. נאָר אין זיינע קאַלטע אויגן גליווערט א פאַרבליבענע אויף שטענדיק גזלנישע רציחה.

— פאַרוואָס האָט איר זויג־קינדער מיט די שטיול דערוואָרגן?

— ווייל מיט די הענט דאַרף איך עסן!

דאָס בלוט פרירט אין די אָדערן פון אזא ענטפער. דאָס האַרץ וויינט, און אין די שלייפן קלאַפּט א טעמפּער ווייטיק. און ס'לייגט זיך קוים אויפן שכל, וויאַזוי האָט ער געלעבט די אלע יאָרן, וויאַזוי פון זינען נישט אראָפּ, דערמאָנענדיק זיך די דערוואָרגענע קינדער....

... רוישן סודותדיק די ווערבעס ביים טייך. די כוואַליעס פינקלען, שפּילנדיק זיך מיטן שטראָמיקן זילבער. און די בערג לויכטן מיט א שטילער פרידלעכער וואַרעמקייט.

שטילקייט און כוואַליעס... וואסילע האָט דורותלאַנג געלעבט מיט ייִדן... וואסילע האָט געהאָלפן זיי אויסהרגענען... און ער בעט רחמים ביי א ריכטער...

און פאַר די אויגן שטייט דער ייִד אין פאַרגעלטן טלית מיט א בלויער אָפּגעבליאַקעוועטער עטרה, ווי א שטיק האַרבסטיקער הימל. א ייִד אין טלית און תּפילין — א פאַרשניטענער ניגון...

און דער ווינט מאַכט א הספּד...

* * *

איך גיי אויף דער ערד, אן אויסגעטראָטענע פון מיינע זיידעס און עלטערזיידעס, רויטע בלומען ווינקען מיר צו. און מיר דאַכט, אז דאָס האָט דאָס פאַרגאָסענע בלוט אזוי העל זיך צעבליט.

מיין טאָכטער גייט אויך אויף דער זעלבער ערד. זי איז אנטציקט

פון דער פלאַמיקער בליונג. זי באַנעמט נישט מײַן צער, מײַן װײטיק און בענקשאַפט... כאָטש כ'האָב, װי מײַן מאַמע, מיט "ראָזשינקעס און מאַנדלען" זי פאַרװיגט... צומאָל לײַד איך דערפֿון, און צומאָל װײַזט זיך מיר אױס, אַז זי איז נישט מחויב צו טראָגן אױף זיך דעם טרױער פון מײַן דור. זי איז געװאַקסן אינעם ריטם פון אַן אַנדער געזאַנג, און איר שפּראַך איז אױך אַן אַנדערע...

אירע ניגונים זענען ליניעס, אױסגעליײגט אױף װײַסע װאַטמאַן־בױגנס. יעדע ליניע — אַן אױסגעחשבנט פּילגאָרנדיק הױז. יעדער שטריך — אַ טײל פון אַ נײַ־פּלאַנירטער גאַס.

יעדע ליניע — אַ טױב, אַ שװאַלב... אַ נײַער ניגון!

... מײַן טאָכטער איז אָנגעטאָן אין אַ לאַנג װײַס כלה־קלײד, און מיט אַ װײַסן שלײער, לײַכט װי אַ װאָלקן. זי גײט מיט איר באַשערטן בײַ דער זײַט, אָנגענומען פאַר די הענט, װי דערװאַקסענע קינדער. זײ גײען איבער ברײטע יונגע גאַסן, באַגאָסענע מיט זון און פרײד. גײען צום דענקמאָל, װוּ עס זענען אױסגעקריצט די נעמען פון געפאַלענע שלאַכטלײַט, װאָס האָבן פאַרטײדיקט זײער גליק... לײגן צופוסנס שטיל אַװעק רױטע גלאַדיאָלוסן און שװײַגן, שװײַגן...

אױך אַנדערע מענטש לײגן בלומען, שטײען לאַנג און באַװעגלאָז. אײניקע מיט אַ שטיל געװײן אָן בושה, לאָזנדיק פרײַ קײַקלען די טרערן. און אין האַרצן רופט זיך אָפּ טרױער און האָפענונג.

טױטע ליגן אין דער לעבעדיקער ערד, איבער װעלכן יעדן פרילינג גײען אױף בלומען און גרעזער. ס'ליגן אכצניאָריקע, װאָס װעלן קײנמאָל מער עלטער נישט װערן. לעבנס, אָפּגעצאָלטע פאַר לעבן... אױסגעלאָשענע, װי פאַקלען אין זוניקע פאַרטאָגן...

און װאַסילע װײסט פון דינים און געזעצן... ער איז קױם אכצן יאָר אַלט געװען...

דערװעקט זיך פּלוצעם אין מײַן געמיט אַן אַלטער אומרו, אױסגעקריצט אױף לוחות פון פּאַרצײַטן און געהײליקט אין שײַטער־פלאַקערס פון דורות. דער אומרו פון אַלע נעכטנס און אַמאָלן. און מיר װײַזט זיך אױס, װי פונעם רױטן װאַרעמען גראַניט גײט, װי אַ ליכטיקע צװאה, אױף אַ געזאַנג...

פון שלאַכטלײַט אכצניאָריקע,
פון קינדער יונג־דערװאָרגענע,
פון העלדן און קדושים,
װאָס מאָנען און דערמאָנען
און לעבן אינעם טױט...
שװעבט אַרום דער יונגער ניגון,

ווערט איך בוי די וועלט באַנײַס,
העל און צאַרט, ווי א געבעט:
ס'זאָל מײַן טאַכטערס פרייד
פאַרשטערט נישט ווערן,
איר געזאַנג פון שאַפן, בויען –
די יונגע שײַנקײַט פון שטאָל און שטיין –
זאָל קיינמאָל נישט אין טרויער זײַן געהילט,
ווי א פאַרגליווערט גרוי געוויין,
ווי דאָס לידעלע פון מײַן אמאָל...

* * *

איך גיי אַראָפּ צום טײַך, ווי צו מײַנע פאַרשוווּנדענע נעכטנס. דער ווינט זינגט אין די אַרומיקע וועלדער, טראָגט פון ווײַטן מעלאַדישע קלאַנגען. און מיר ווײַזט זיך אויס, אַז דאָס איז דער ניגון פון מײַן פאַרגעסן לידעלע, וואָס איך האָב נישט אויף צו זוכן אפילו אויף די פאַרפלאָנטערטע וועגן פון מײַן לעבן...

אין א פרימאָרגן

ווען בין איך דאָס לעצטע מאָל דאָ געווען?

דאַכט זיך, אז נעכטן. כאָטש אינדערמאָמתן איז א מהלך פון צענדליקער יאָרן פאַרגאַנגען. יאָרן, איינגעטונקענע אין צער און צאָרן.

פרי־פרימאָרגן.

איך בלאָנדזשע מיט אן אײַנגעגליווערטער בענקשאַפט איבער היימישע וועגן בײַם ראַנד פון די בוקאָווינער קאַרפּאַטן, באַהעפט פון א מאָדנע באַגער צו געפינען שפּורן פון מײַנע נעכטנס און אַמאָלן, אין וועלכע איך בין א באַרוועסער מײַן קינדהייט דורכגעלאָפן.

די ערד אָטעמט מיט א שאַרפן פאַרטאָגיקן אַראָמאַט. מיט יענעם זעלטענעם, זיסלעך צעבליטן אַראָמאַט פון פרילינג און באַנײַונג. און די אַרומיקע בערג, שאָטנדיק פאַרקלערט, הייבן זיך צו די וואָלקנס, לעכערן מיט זייערע טונקעלע גריך־באַוועלדערטע באַרג־שפּיצן די הימלען, וואָס טאָגן. און דער גאַנצער אַרום איז פאַרזונקען אין א מין געבענטשטער בראשיתדיקער רויִקייט, א געפאַרבטע אין צאַרטע זילבער־קאָלירן פון באַגינען.

איך שפּאַן איבער שלענגלענדיקע סטעזשקעס, פון דווירעס אויסגעטראָטענע, וואָס לויפן מיר פאָרויס און ווערן פאַרפאַלן ערגעץ ווײַט אין די בערג, און א לינד, יונג פרילינג־ווינטל באַגלייט מײַנע טריט.

איך שטעל זיך אָפּ א ווײַלע.

איך ווער פאַרכאַפּט פון א פאַרטאָגיק פערלנדיקן פייגל־געזאַנג, וואָס שנירלט זיך אין די וואַלד־טיפענישן און וועבט זיך אַרײַן אינעם פאַרבן־עשירות פון קאַיאָר. און עס פליסן טרעלן זילבערנע, ווי א מאָרגנדיקע תפילה.

מיטאמאָל ווײַזט זיך מיר אויס, ווי אין אָט דעם געזאַנג וויגט זיך דער אָפּקלאַנג פון יענעם פאַרשניטענעם זעמערל וועגן א קלאָר־ווײַס ציגעלע. א ציגעלע, וואָס

...אין געפּאָרן האַנדלען
ראָזשינקעס מיט מאַנדלען...

.א זמרל אזא, מיט וועלכן יידישע מאַמעס פלעגן זייערע קינדער פאַרוויגן. א לידעלע, באַזינגט פון יונגן גלויבן און באַשטראַלט פון האָפענונגען, וואָס זענען כמעט קיינמאָל נישט מקוים געוואָרן.

איך כאַפּ איבער דעם אָטעם.

און גלײַך דאָס מאָרגן־ליכט וואָלט א וויש געטאָן מיר פאַר די אויגן, צעוועקן זיך אין מײַן זכרון אַנדערע, אין פײַער־שײַן געהילטע, פאַרטאָגן, איבער וועלכע א שוואַרצער ווינט האָט צעבלאָזן זעם גזלנישן פלאַם פון אומקום.

און די וועלדער רוישן מיט אן אַלטן פאַרבאָרגענעם טרויער, שטיל און פאַרהוילן.

פּלוצעם... אויף א ליאַנקע, באַדעקט מיט יונגן זאַפטיקן גרינס, ווײַסלט זיך א טשערעדע שאָף, גלײַך א ווײַסער קודריאַווע וואָלקן וואָלט פון הימל אַראָפּגעפאַלן. און אין שאָטן פון א פאַרצווײַגטער סאָסנע זיצט זייער פּאַסטעך.

איך מאַך עטלעכע שפּאַן פאָרויס.

דער פּאַסטעך, אן אַלטער פויער מיט לאַנגע ווײַסע האָר, וואָס פאַלן ווײַבעריש איבער זײַן אָפּגעטראָגן פאַרביק אויסגענייט העמד, אויף וועלכן די פאַרבן האָבן שוין לאַנג אָנגעוווירן זייער קאָליר, — זיצט ערנסט און פאַרטראַכט.

פונוואַנען איז ער געקומען... פון וואָס פאַר א זוניקער אײבּיקײַט?..

איך האָב אים פריער קיינמאָל נישט געזען. און דאָך ווײַזט זיך מיר אויס, אז איך קען אים שוין א לעבן לאַנג, און אים אפילו צומאָל אין מײַנע חלומות באַגעגנט.

איך דערנעענטער זיך שטיל, כמעט אף די שפּיץ פינגער.

דער פּאַסטעך הערט נישט מײַנע טריט. זײַן פּנים טונקל־הויטיק, פון וואָכן נישט געגאָלט, ווי באַדעקט מיט ווײַסע שטעכלקעס, איז געווענדט אַהין, ווו דער מאָרגנרויט צינדט אָן דעם הימלראַנד, ער שפּילט. עפּעס אויס אויף א הילצערן, קונציק־געשניצט פלייטל, און דער ווינט כאַפּט אויף א שפּע פון צאַרטע, פאַרהוילענע טרעלן, ווי די

בענקשאפט אליין, צעטראָגט זיי איבער בערג און טאָלן. פילט אָן דעם רוים מיט פארב און קלאנג. און ס׳דאכט זיך, ווי די קארפאטן האָבן מיטאמאָל זיך צעזונגען.

עפעס ווערט אין מיר פארשטיינערט, פארקילט.

— וואָס איז עס פאר א ניגון?

די שעפעלעך האָבן זיך צונויפגערוקט, זיך גענומען טוליען איינס צום צווייטן. אפשר האָבן זיי דעם פאסטעכס שפילן פארשטאנען, און אפשר דערפילט די נאָענטקייט פון א פרעמדן. דער פאסטעך האָט זיך אויך עפעס אומרויִק א וואקל געטאָן. און דער ניגון איז אין איין רגע פארשוווּנדן.

איך בין צוגעקומען און זיך היימיש באגריסט.

— דאָברי ראנאָק! (גוט מאָרגן!)

דער פאסטעך פארציט זײַנע צעשויבערטע ברעמען, שטעלט אָן אויף מיר א פאָר וואסערדיקע אויגן, צעהעלטע פון יעדן זון־אויפגאנג, און עקבערט מיך דורך מיט עפעס א פארגאפטן, אָנגעשפיצטן בליק, גלײַך ער וואָלט זײַנע אייגענע אויגן נישט געגלייבט. און איידער איך וויל נאָך עפעס זאָגן, פארקרימט א קוים באמערקטער שמייכל זײַנע בלוילעך־טונקעלע ליפן, און ער ענטפערט:

— ראנאָק דאָברי!

איך נעם זיך אָן מיט מוט און פרעג:

— וואָס פאר א ניגון האָט איר נארוואָס אויסגעשפילט?

— א פשוטן הוצולישן ניגון, — איז געקומען דער ענטפער.

ער האָט נישט געפרעגט, ווער איך בין, פונוואנען. און גלײַך ער וואָלט דערפילט, אז ער האָט נישט אלץ געזאָגט, האָט ער צוגעגעבן:

— אגב, האָבן יידן כמעט דעם זעלבן ניגון אין זייערע תפילות אײַנגעקייטלט.

ס׳האָט באדארפט פארגיין נישט מער, ווי א ברוכטייל פון א סעקונדע, אז עס זאָל אין מײַן געמיט זיך צעשאלן דער אָפקלאנג פון יענעם ניגון, מיט וועלכן יידן פלעגן אין האלב־פינצטערן בית־מדרש, בײַ דער שײַן פון נר־תמידס פראווען שאָלעשידעס און מיט הבדלות באגלייטן דעם הייליקן שבת. און עס פלאטערט אויף דער אומרו פון התלהבותדיקער חסידישער נגינה, פול מיט סוד און פול מיט צויבער.

אין אלע שטעטלעך און דערפער, אין די טאָלן און אין די בערג האָבן זיי געלעבט, אָט די פרומע, האָרעפאשנע יידן. פון דור צו דור געלעבט איניינעם מיט זייערע הוצולישע שכנים. ביז אין איינעם א פארטאָג האָבן ווילדע קולות, ווי שווארצע בײַטשן, זיך צעקנאלט איבער די יידישע כאטקעס, געוועקט, געטריבן, און יידן האָבן מיט

צעבראָכענע הערצער און מיט אויגן, ארויסגעזעצטע פון שרעק, זיך אָפּגעריסן פון זייערע טירן, פון זייערע, פון דורות איינגעזעסענע, ייִדישע היימען, און א רויט־געפּארבטער שטויב האָט געציילט זייערע טריט.

וויפל וועג איז געבליבן ביז צו די בארג־שפּאלטן?

היינט זענען שוין קיין ייִדן אין די קארפּאטן מער נישטאָ. געבליבן זענען בלויז אלטע, פארשוועכטע בית־עלמינס און מאסן־קברים אין די יארן, איבער וועלכע דער ווינט קלאָגט אויס דעם טרויער פון אומקום.

און איך טו א טראכט:

— צי ווייסט אָט דער אלטער פאסטעך פון דעם, אז מיט א צייט צוריק האָבן יורשים פון יענע מערדער, בארוישטע פון דעם גיפטיקן, מיט האס אנגעפילטן וואָרט "זשיד", אויסגעגאָסן אין בראָנז יענע מייסטערס פון שפּאלטן קעפּ, פון באגראָבן לעבעדיקערהייט, וועלכע האָבן פארפליצט מיט ייִדיש בלוט די גאנצע לענג פון די בוקאָווינער קארפּאטן, און נאָך ווייטער, אזש ביז באבי־יאר.

שטייט אָט די חרפּה אינמיטן שטאָט, און עס דאכט זיך, ווי נאכט פאר נאכט יאָמערן איבער דעם בראָנזענעם געשטעל פארוואָגלטע נשמות פון פרויען און קינדער, פארפייניקטע, אומגעקומענע אויף קידוש־השם. און פון זייער ווייגעשריי לעשן זיך די שטערן...

און אויף.דער וועלט איז פרילינג.

דער פארטאָג צעבליט זיך אין דער בלויקייט פון די הימלען, באָדט זיך אין שטראָמען אויפגייענדיקע זונענשטראלן, בלייכע, ווי פון ווייסן גאָלד. א שטיל ווינטל טוט שטיפעריש א פלאטער, פארטשעפּעט זיך אינעם צווייגן־געפלעכט פון צעגרינטע סאָסנעס און ווערט פארפאלן ערגעץ ווייט און ערגעץ נאָענט.

און צוגלייך מיטן אויסגעלייטערטן פארטאָג צעשפּילט זיך ווידער דעם פאסטעכס פלייטל. און עס פליסן טרעלן, אָט פריילעכע, אָט טרויעריקע, ווי דאָס לעבן אליין...

נעכט

אין שטילער פאַרטראַכטקייט האָט אַן אויסגעלייטערטע לבנה־נאַכט זיך פאַרשפּרייט פאַר מיין פענצטער.

שטערן האָבן אַריינגעקוקט און איינציקווייז זיך געלאָשן, ווי אויסגעברענטע ליכט. און פאַרגליווערט זענען געלעגן ווייכע פאַנטאַסטישע שאָטנס.

די נאַכט האָט איבערגעריסן מיין שלאָף.

און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די לבנה הענגט שוין לאַנג איבער דער ערד. און אַז די גאַנצע וועלט, ביז צום ווייטסטן, פאַרוואָרפנסטן ווינקעלע, איז פאַרוויגט אין אַ קאַלטער, אָפּגעלאָשענער בלויקייט.

ווי אַלט איז די לבנה? ווי אַלט זענען די שטערן?

איך האָב אַזעלכע נעכט געזען אין מיין קינדהייט צווישן טונקעלע בערג און שטיינערדיקע ברעגעס. געזען אין מיין יוגנט, ווען זיי האָבן, באַהויכטע פון מילדן גאָלד, ווי אויסגעשפּינט פון ליכט און שאָטן, אַריינגעוועבט אין מיין חלום די איידלסטע פעדעם פון בענקשאַפט און ליבע...

און מיינע געדאַנקען האָבן לאַנגזאַם זיך גענומען מישן אויף צוריק.

* * *

... נעכט.

דרומדיקע זומער־נעכט פון שטילן פרידן.

איבערן טייך שוועבט אַ פייכטער דורכזיכטיקער נעפּל, ווי אַ דין שפּינגעוועב, רויכערט זיך, גלייך די וואַסער־פלאַך וואָלט געפּרוּווט זיך אָפּטיילן פון זיך אַליין און זיך צונויפגיסן מיט דער לופט.

האַסטיק אָטעמט די ברוסט מיט אַן עקשנותדיקן אָפּגעריסענעם כריפּען.

דאָס איז די צייט פון סאַמע זיסן שלאָף ביים וואַרעמען פלאַקער

פון צעברענטע צווײַגן. און מידע פליטן־טרײַבער שלאָפן אויס אויף נאַקעטע שטיינער זייער טיפן הפקרדיקן שלאָף.

נאָר אָט שווימט אַפּער פון אונטער די בערג אַ פולע, קופּער־בלוטיקע לבנה, הילט אײַן דעם באַרג אין אַ שלייער פון טריבע פאַרבן, שפּילט מיט בליקן פון פרידלעכער רו און גיט צו פליגלען די סאַמע דרייסטע טרוימען...

שטייט אויף, אויסגעמאַטערטע ספּלאָוניקעס!

טרײַבט אָפּ פון זיך דעם זיסן שלאָף, איצט איז די בעסטע צײַט אויף אויסבינדן ספּלאָוועס!

שאַרן זיך שווערע, טעמפּע טריט איבערן שטיינערדיקן ברעג און הילכן עלנט אָפּ אין דער נאַכטיקער שטילקײַט.

— זעליק!

— ליפּצע!

— סטאַך!

ווישן מידע פליטן־טרײַבער אָפּ דעם שלאָף פון די אויגן און נעמען אין שטילן אומעט וואַלגערן נאַסע אָפּגעשיילטע ביימער, באַגלייטנדיק יעדע באַוועגונג מיט אַ טיפן פאַרקלעמטן אָטעם־צוג.

— העי... הא, העי... הא!

און ס'דאַכט זיך, ווי אין די ווײַטע באַרג־שפּאַלטן לאַכן שדים אַ ווילד געלעכטער און קרימען זיך נאָך געשפּענסטיק:

— הע... העי... הא... הא...

ערגעץ אין אַ פענצטער בליצט אויף אַ שײַן, ווי אַ ווײַסע, בלייכע האָפענונג. אַ ייִד איז אויפגעשטאַנען צו חצות.

זײַנע פאַרהוילענע תּפילות זענען דורכגענומען פון אַ פּאָרכטיק פרום־צעצויגענעם גמרא־ניגון. זײַן קלאָג איז פאַרגאָסן מיט אַ האַרב געוויין פון דורותדיקן צער, און דאָס האַרץ איז גרייט צו גלייבן אין וווּנדער...

— העי... הא...

בינדן פליטן־טרײַבער ספּלאָוועס אויס, נעמען פאַר אַ שותּף די לבנה.

ווײַל מען דאַרף אָפּכאַפּן. דער זומער איז קורץ. רעגנס לויערן אין די בערג, ווי ווילדע חיות אויף זייער רויב. און די מורא פאַרן ווינטער איז גרויס.

— זעליק!

— ליפּצע!

— סטאַך!

פלאָנטערן זיך מידע ספּלאָוניקעס, ווי פאַרקרימטע שאָטנס,

איבער געקילטע שטיינערדיקע ברעגעס, און איינציקווײַז לעשן זיך שטערן...

* * *

נעכט.

אין פריצישן הויף האָבן איינס נאָכן אנדערן זיך געלאָשן די גרויסע ווײַס־געקעסטלטע פענצטער, פאַרהאנגענע מיט טײַערן זײַד.

לאַקירטע בריטשקעס זענען זיך צעפאָרן, אויפגערודערט די נאכטיקע שטילקייט, און דאָס געקאָוועטע פערדישע געלויף האָט אָפּגעהילכט ווײַט אין די בערג, גלײַך עמעצער וואָלט אין דער שטיל געזיפט שטיינער.

אין יעדן אָפּפאָר איז פאַראַן עפּעס, וואָס איז ענלעך אויף אנטלויפן, אויף פאַרשווינדן ווערן.

און באַראָן פאָן שטיפּט איז געבליבן איינער אליין מיט זײַנע געדאנקען, מיט זײַן שטימונג.

אין קאָפּ האָט גערוישט דער אלטער בורגונדישער ווײַן, ווי דער הייליקער קלאנג פון קלויסטער־גלעקער, און אין זײַן פאַרנעפּלטן, שיכורן מוח האָבן געזאָטן די בלוטן פון אויפרעגונג, און ער האָט ווי געפירט א שמועס מיט זיך אליין:

— די ייִדן, אָט דער פרעמדער עלעמענט אויף אונדזער ערד, לויערן ווי חיות אויף מײַנע גיטער, מײַנע וועלדער און זעג־מילן... זיי בונטעווען די פויערים, וועלכע זיי וועלן דערנאָך פאַרוואנדלען אין קנעכט... זייער ציל איז באַהערשן און הערשן...

ער האָט נאָך אלץ נישט געקאָנט זיך באַרויִקן נאָך די נאָרוואָס איבערגעלייענטע „פּראָטאָקאָלן פון די זקני ציון".

ערגעץ האָט א נאכט־פויגל זיך צעשריגן לאנג און צעצויגן.

וואָס פאַרשטייט א נאכט־פויגל אין שענדלעכע, אומזיניקע און געוויסנלאָזע פעלשונגען, אויפגעקומענע אין אלטן צאַרישן רוסלאַנד?

וואָס פאַרשטייט א פויגל, וועלכער לעבט אליין אין פינצטערניש, פון פּאָגראָמען, פאַרפאָלגונגען און שחיטות?

באַראָן פאָן שטיפּט האָט זיך פאָרגעשטעלט דעם אלטן ייִדישן בית־עלמין אין פּראָג, מיט נידעריקע, האלב־פאַרזונקענע מצבות. און צוועלף גרויז־גרויע רבנים, „די זקני ציון" — פאָרשטייער פון די צוועלף שבטים, — אײַנגעהילטע אין לאנגע ווײַסע טליתים, גלײַך זיי וואָלטן גאָר נישט געפּלאַנט קיין פאַרשווערונג קעגן דער גאנצער קריסטלעכער וועלט, נאָר אָפּגעריכט עפּעס א געהיימען ייִדישן ריטואַל.

— פערדאַמטעס יודען־געזינדל!

אין הארצן האָט געברענט א ווילדע רציחה, און אין קאָפּ האָט געשווינדלט וואנזין...

ער האָט געמאכט א שפאן פאָרויס צו דער "איקאָנע", א זעלטן מײַסטערווערק פון איטאַליענישן מיטלאלטער, ברייט זיך איבערגעצלמט מיט דער גאנצער פלאך פון דער רעכטער האנט און פרום פארגלאָצט די אויגן צום הייליקן בילד, פונקט ווי ער וואָלט צום ערשטן מאָל דערזען די נאקעטע צוגענאָגלטע פּײַן־געשטאלט פונעם געקרייציקטן.

— ביזן סוף פון אלע צײַטן וועלן זיי טראָגן די שולד פארן פארגאָסענעם בלוט!

און נאָכאמאָל זיך איבערגעצלמט.

באראָן פאָן שטיפּט — אומבאגרענעצטער הערשער איבער בערג, טאָלן און מענטשלעכע שיקזאלן, שׂרדה פון אלטן עסטרײַכישן אדל, האָט אין די יונגע יאָרן שטודירט טעאָלאָגיע אין א דײַטשישן אוניווערסיטעט... און אין די בירהאלעס און ווײַנקעלערס געכאָוועט אין שיכּרות און זנות זײַן שׂנאה צו ייִדן, געכאָוועט בײַנאַנד מיט זײַן "שטאָלצן גערמאנישן גײַסט".

באראָן פאָן שטיפּט.

אָט באלד צוויי טויזנט יאָר, ווי דער צוגענאָגלטער אויפן צלם איז נישטאָ אויף דער וועלט. זײַן פאָלק איז אויך מיט טויזנטער יאָרן צוריק צעזייט געוואָרן איבער דער ערד, ווי שטויב... נאָר די שׂנאה, א צעבלאָזענע ווי פלאמען פײַער ערגעץ־וווען אין ווײַטע פינצטערע צײַטן, האָט נישט אויפגעהערט פלאקערן און געמאכט צו אש דאָס הייליקע געבאָט:

"ואהבת לרעך כמוך..."

בלוט־דורשטיקע טאָרקוועמאדאָס האָבן פארסמט די וועלט מיט צוגעטראכטע בלבולים, שמד־מגפות, און דורך פלאמען פון שײַטער־הויפנס האָבן, ווי געפּלאצטע אָדערן, זיך געצויגן איבער יבשות און ימען בלוטיקע מארטירער־וועגן...

און דאָס אלץ אין נאָמען פון דעם "פארגאָסענעם בלוט".

און ייִדן, פארוואָגלטע און געררודפטע, האָבן דור נאָך דור נישט אויפגעהערט אוועקצוגעבן דעם טויט די הייליקסטע קרבנות — די טײַערסטע זין און טעכטער, — כּדי אויסצוהאלטן, כּדי צו לעבן אין אייביקײַטן...

וואָס ווייסט א נאכט־פויגל פון קידוש־השם!..

באראָן פאָן שטיפּט האָט נאָכאמאָל אויפגעהויבן די אויגן צום "הייליקן בילד", צום דריטן מאָל פרום זיך איבערגעצלמט. און־די

אָפּגעפּאָרענע בריטשקעס האָבן צעפּירט איבער דערפער און פּאָלאָנינעס א שטרענגן באַפעל:

— פאַרפּאָלגן און באַשטראָפן!..

ווער האָט נישט געקענט דעם באַראָנס שפּראַך... וועלכער יונגער ייִד, באַלאָדן מיט דורותדיקער איידלקייט, מיט א צעגליט האַרץ פון בענקשאַפט און ליבע, גרייט אויף מסירת־נפש פאַר זיין רעכט אויף לעבן, האָט נישט געפילט אויף זיך די באַראָנישע בייטש... און דורך פאַרדיגלטע ייִדישע טירן מיט כּשרע מזוזות איז אַריינגעדרונגען א שאַלנדיקער רוף, ווי א בליץ, וואָס שרייבט אויף וואָלקן זיין פאַרבאָרגענע שפּראַך... ביי אַריינגעדרייטע לאָמפּן, באַהאַלטן פאַר שטעכיקע בליקן פון געהיים־אַגענטן, האָט מען אין די נעכט געוועבט א נייעם חלום... און איינגעזאַפּט אין זיך דעם פלי צו יענע הויכקייטן, אין וועלכע ס׳האָבן אַזוי נאָענט זיך פאַראייניקט טרוים און גלויבן, און דאָס פילן דעם פרילינג אפילו אין האַרבסט...

נעכט... פון לבנה־שיין באַלויכטענע, מיט פּלוצעמדיקע ״אָבלאַוועס״ און שעהנלאַנגע פאַרהערן אין די טרויעריק־באַרימטע סיגוראַנצע־קאַבינעטן.

— זשידאַן...

— יודע...

— באָלשעוויק...

ייִדישע מאַמעס מיט אָנגעזאַפּטן אומעט אין די אויגן האָבן אויסגעוויינט די נעכט און, דערשראָקענע, געוואָרפן צדקה אין די מאיר־בעל־נס־פּושקעס.

און ייִדישע טאַטעס האָבן אויסגעבונדן די באַראָנישע ספּלאַוועס, געפירט זיי איבער בראָזנדיקן וואַסערן און זיך געשראָקן פאַר פאַרוואָלקנטע הימלען...

* * *

א פולע לבנה האָט אַריינגעקוקט אין מיין צימער, באַגאָסן עס מיט א זילבער־ווייסן ליכט. און מיר האָט זיך געדאַכט, ווי פון די שטוב־ווינקלען שאַרן זיך אַרויס שאָטנס פון מיין ווייטער פאַרגאַנגענהייט. אַלטע ייִדן פון אן אַלט פאַרמאַטערט פאָלק, צעשאָסענע ביי די ברעגעס פון היימישע טייכן, צעשאָסענע לויט באַפעלן פון באַראָן פאָן שטיפּט, און יונגע טרוימער פון א נייער וועלט, אומגעקומענע אין די פלאַמען פון געטאָ־פייערן... שאָטנס, באַלויכטע פון לבנה־שיין — די געלע לאַטע פון מיין זכרון...

צווישן קאָסעוו און קיטעוו

וועגן לויפן בארג־אראָפּ. וועגן קריצן זיך, ווי מענטשלעכע לעבנס.
גרויע אספאלטירטע וועגן פלאָנטערן זיך צווישן אלטע ווײַסע הײַזלעך מיט גאניקלעך פון פאָרנט, און עפּעס א פארקלעמטע בענקשאפט קוקט ארויס פון די צארט־פארהאנגענע פענצטער, טרויעריק און פארטראכט.

... אָט שארט זיך מיט שטילע טריט א בחורל, ער טוט פאָרזיכטיק א קלאַפּ אין א פענצטער, און אויפן גאניקל באווײַזט זיך רחלע צי ברײַנעלע, מיט לאנגע צעלאָזטע צעפּ און א פײַערדיקן אומרו אין קויל־שווארצע אויגן.

— וואָס איז אזוי שפּעט, אברהמעלע?
מיראזש... בלענדעניש...

זיי זענען שוין לאנג אויף דער וועלט נישטאָ, די אברהמלעך, מיט ווארעמע הערצער, וואָס האָבן פארבלענדטע פון עפּעס א גרויסן סוד, אונטער שטעכיקע בליקן פון געהיים־אגענטן, זיך געצויגן צו א נײַער וועלט... און מיידלעך שווארצחנעוודיקע האָבן אין די אָוונטן שטיל געבענקט און די פארבאָרגענע בענקשאפט אויף זייערע תּפילין־זעקלעך אויסגענייט.

בלייכע שאָטנס פון פארגאנגענע יאָרן!

* * *

איך גיי מיט דער "פּוילישער זײַט" צווישן קאָסעוו און קיטעוו. כ'האָב זיך אומגעקוקט אהער, ווי פארשפּעטיקטע ווינטן קערן זיך אום צו די שוועלן פון זייערע נישט־אויסגעלאָשענע היימען...

ס'איז זונטיק.

מענטשן גייען פונעם יריד, פריילעכע, טומלענדיקע, אנדערע

מענטשן אויף די זעלבע וועגן. עמעצער פּאַרציט אַ הוצולישן ניגון, פֿאַלש און פֿאַרפּלאָנטערט. רופֿט ער זיך איבער מיט אַ זאָרגלאָז געלעכטער. און די בערג ענטפֿערן אָפּ:

— העי, העי... האָ, יאָ!...

ביַי אַ קריַיצוועג שטייט אַ ברונעם מיט אַ הילצערנער באַנק און אַ הילצערנעם צלם. אויף דער באַנק זיצט אַ בלינדער באַנדוריסט. זיַינע פֿאַרקרימטע, קנאָכיקע פֿינגער לויפֿן פֿלינק איבער די פּילצאָליקע סטרונעס, און אַ טרויעריקער טרילער ציטערט אין דער לופֿט:

— העי, העי... האָ, יאָ!...

דעמלט איז אויך געווען זונטיק.

מאַמעס, ווי געריזטע פֿון זינען, מיט קליינע דערשראָקענע קינדער אויף די הענט, זענען געלאָפֿן איבער די וועגן, און בלוטיקע שרפֿות האָבן באַגלייט זייער געיעג...

די וועלדער האָבן טויב געררושט, און אַ טיפֿע שרעק איז געווען באַהאַלטן אין זייער גרינער דעמערונג.

* * *

די זון פֿאַרקערעוועט אויף מערב.

רויטע שטראַלן בלאָנדזשען איבער די וועגן. אין די פֿענצטער ברענט אַ בלוטיק פֿיַיער, און וויַיט איבער בלוילעכן הימל שימערן באַוועגלאָז, ווי גאָלדענע שפּאַרבערס, שטאָלצע צלמים אויף בונטע סלאַווישע קלויסטער־טורעמס און שפּיגלען זיך אינעם קלאָרן טיַיך, וואָס קיַיקלט באַרג־אַראָפּ זיַינע ברויזנדיקע וואַסערן.

ביַים בערג פֿונעם טיַיך וואַקסן ווערבעס, אַלטע געקאָרטשעטע ווערבעס. צווישן די ווערבעס זענען מאַסן־קבֿרים, מיט אַ טויטלעכן גלאַנץ באַדעקט, און צוקאָפּנס פֿון פֿריצטיַיטיק־פֿאַרשניטענע לעבנס שטייט, ווי אַ ריזיקע מצבֿה, אַ שטיינערנער באַרג, און ס'דאַכט זיך, ווי באַלייכטן פֿון אונטערגייענדיקע זונען־שטראַלן, ברענען אויף אים צווי פֿיַיערדיקע אותיות:

פּ״נ

און די וועלדער זינגען... זינגען מעכטיק, ווי אַן אָרגאַן, זייער פֿיַיערלעך און אייביק געזאַנג:

— העי, העי... האָ, יאָ!...

* * *

ביסלעכווײַז ווערן די וועגן ליידיק, און געמיטלעכע רויִקײַט פּלאַטערט איבער זיי.
רויטע שטראַלן צינדן אָן די בערג־שפּיצן, ברענען זיי, ווי אײַנגעהילט אין פלאַמען. די בערג קײַטלען זיך אין א טונקל־גרינעם, סודותפולן ·שווײַגן, און ס׳זוייעט פון זיי אזא אומבאַוויִדטע בראשיתדיקע שיינקײַט, און ס׳קומען אויפן זכרון שורות פון א ליד:

צי בין איך דען שולדיק, וואָס ס׳גראַמט זיך
על־פּי־טעות "שייך" און "געוויין"?

אמאָל, מיט יאָרן צוריק, האָט דער "לעצטער אַפּאָסטאָל" איציק מאַנגער געוואַנדערט איבער די זעלבע וועגן, געטראָפן אונטערוועגס א גאָלדענעם ברונעם, מיט א גאָלדענער שײַן אין זײַן טיף־קלאָרן וואַסער. און ער האָט געטראָגן איבער די גרויע וועגן

דאָס ליכטיקע וואָרט אויף די ליפּן,
די גאָלדענע שײַן אין דער האַנט.

שוין לאַנג איז דאָס וואָרט פאַרשטומט, די שײַן אויסגעלאָשן, נאָר די מאַנגערישע בענקשאַפט איז געבליבן, און זי גייט מיר נאָך איבער די וועגן צווישן קאָסעוו און קיטעוו...

* * *

דער פאַרנאַכט לאָזט לאַנגזאַם זיך אַראָפּ. ס׳ווערט אומהיימלעך שטיל. און דער וואַלד וויגט זײַן אייביקן רויש.
פון מײַן פריסטער קינדהײַט האָב איך ליב געהאַט דעם רויש פון וועלדער, דעם זײַדענעם שאָרך פון סאָסנעס. ליב געהאַט דעם ציטער פון פלאַצנדיקע קנאָספּן און דאָס שטילע, פאָרזיכטיקע פאַלן פון ווילדע צײַטיקע פרוכטן.
כ׳האָב נאָך דעמלט נישט געוווּסט, אז די זעלבעביימער, די שטומע פרײַנד פון מײַן קינדהײַט, קאָנען דינען פאַר תליות און זייער גערויש וועט אמאָל קלינגען אין מײַנע אויערן, ווי דאָס לעצטע געוויין פון א גאַנצן שבט אומגעבראַכטע ייִדן.

הארבסט

דרײַסיק יאָר האָב איך פון איר גאָרנישט נישט געוווּסט, ביסלעכווײַז אָנגעהויבן זי פאַרגעסן, די ווײַטע פאַרגאַנגענהײַט האָט אויפגעהערט זיך טוליען צו פאַרנעפּלטע נעכטנס, כאָטש אין מײַנע חלומות האָט אָפט, ווי א פונק, אויפגעפלאַמט איר געשטאַלט, א שטראַל געטאָן און פאַרלאָשן געוואָרן...

און אָט קלינגט איך אין טיר.

איך וואַרט, מיר זאָל עפענען א יונג, שוואַרצחנעוודיק מיידל מיט א ליכטיקן שמייכל אויפן פנים און א טיפן בלוילעכן שימער אין די גרויסע טונקעלע אויגן.

נאָר וויפל האָב איך עס געוואַרט... א מינוט, צוויי — א גאַנצע אייביקײַט?

א שאַרף־פאַרקלעמטער אומרו האָט באַהערשט מײַן געמיט, און פאַר די אויגן האָט א בלענד געטאָן מיט יונגע זוניקע טעג, אַרײַנגעוועבטע אין מײַן לעבן, ווי גאָלדענע פעדעם.

יונגע, זוניקע טעג...

און א צײַט איז געווען א דערשראָקענע, אומרויִקע. דער מלחמה־קאָשמאַר האָט דערגרייכט צו די ברעגעס פון דער וואָלגע און איבער מיליאָנען מענטשלעכע לעבנס געזייט טויט און פאַרוויסטונג.

מיר האָבן זיך באַגעגנט אין א שטאָט אויפן ווײַטן אוראַל, ווּהין דער גורל האָט אונדז ביידן פאַרטראָגן — מיר פון דרום, זי פון צפון.

אונדז האָט צונויפגעפירט א קונסטבילד, אויסגעשטעלט אין א וויטרינע.

א פּייזאַזש, געמאָלן אין טונקעלע אומעטיקע פאַרבן, האָט אויפן פאָדערשטן פלאַן ברייט אַנטוויקלט א פאַרגליווערטן סטעפּ, באַדעקט מיט הויכן בוריאַן, איבער וועלכן ס׳זענען געהאַנגען שווערע, כמורנע וואָלקנס, און אין דער סאַמע טיף א בערגל ליים, ווי א פאַרלאָזטער

קבר. דער סטעפּ האָט געשוויגן שטרענג און טרויעריק, און ס'האָט זיך געדאַכט, אַז נאָר דער ווינט לעבט און יאָגט איבערן סטעפּ אַ פאַרשטיקט געוויין.

כ'האָב זיך אָנגעשלאָגן אינעם ווייכן גלאַנץ פון אירע גרויסע שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן געבלאַנדזשעט איבערן בילד, און אין ערנסטע פאַרטראַכטקייט האָט עטוואָס פאַרצויגן אירע פולבלעכע ליפּן.

— איך געפעלט אַזאַ מאָלערייַ?

מיר זענען געווען יונג, און דאָס פאַרוואָגלטע לעבן, ווי אַן איבערגעריסענער חלום, האָט נישט געוואָלט זען קיין וואָלקנס איבער זיך...

דערצו נאָך איז געשטאַנען אַ שטילער זומערדיקער פאַרנאַכט, אַזאַ רויִקער, ווי אַלץ אַרום וואָלט פאַרזונקען געווען אין אַ פרידלעכן דרימל. די זון האָט געהאַלטן בײַם אונטערגיין, און שטיקלעך צעריסענע בלוט־רויטע כמאַרעלעך, שפּורן פון אירע לעצטע קושן, האָבן געברענט איבערן הימל. דער מערב האָט לאַנגזאַם זיך געלאָשן, און נאָר די צוגעפאַלענע דעמערונג האָט אויסגעזען, גלײַך די נאַטור וואָלט אָנגעטאָן אַ.שוואַרצן שלייער אין צייכן פון טרויער.

זי האָט געשטאַמט פון לענינגראַד, לײַדנשאַפטלעך געבענקט נאָך איר היים, וואָס האָט, אַ פאַרשמאַכטע און אויסגעהונגערטע, נאָר אין אומבויגזאַמע און שטאָלצע, העלדיש זיך פאַרטיידיקט; געבענקט נאָך דער קונסט־אַקאַדעמיע, וועלכע זי האָט געמוזט פאַרלאָזן, זײַענדיק אויפן לעצטן קורס. איר אויסזען, צאַרט און טונקלהויטיק, ווי אויסגעגאָסן פון קופּער, האָט גיכער דערמאָנט אין מיזרחדיקער עקזאָטיק, איידער אין קילער נאָרדישער געמיטלעכקייט. אירע באַוועגונגען זענען געווען לײַכט און עלאַסטיש, איר גאַנץ וועזן — ווי אַ דערשטיקטער עכאָ פון ווײַטע פרידלעכע טעג...

דער זשאַווער פונעם שווערן וואָכעדיקן מלחמה־לעבן האָט מיט גאָרנישט נישט אָנגערירט איר נשמה. פאַרקערט, זי האָט מיט אייפער פאָרגעזעצט שטודירן קונסט און מאָלערײַ. געווען, ווי אַ קינד, פאַרליבט אין וואָך־גאַנגען און כמעט מיט אַ הייליקער באַגײַסטערונג גערעדט וועגן שאַגאַלן. דערבײַ האָט, ווי דער שימער פון שטערן, געברענט אַ ליכטיק פײַערל אין אירע גרויסע שוואַרצע אויגן.

מיר האָבן אָפט פאַרבראַכט די אָוונטן, שפּאַצירנדיק איבער שטילע, לידיק־געוואָרענע גאַסן. צומאָל אַזוי לאַנג, ביז די פענצטער אין די אויבערשטע עטאַזשן האָבן אָנגעהויבן בלוי ווערן און אין די דרימלענדיקע בעריאָזקעס האָט געזונגען דער קאַיאָר.

זי האָט אַנטפּלעקט פאַר מיר אַ וועלט, וועלכע איז געווען

פארשלאָסן אויף זיבן שלעסער. איך האָב אָנגעהויבן באַנעמען די הארמאָניע פון ליניעס און דעם צויבער פון פארבן. בילדער האָבן געגומען רעדן צו מיר אויף א שפראך, וועלכע איך האָב ביז דעמלט נישט פארשטאנען.

אויך אין פּאָעזיע איז זי געווען לײַדנשאַפטלעך פארליבט און מיט אן אינערלעכער ווארעמקײַט געליענט גאנצע ווערק אויף אויסנווייניק. איר שטימע איז געפלאָסן לײַכט און פרײַ, מיט יענער באַשיידענער צוריקגעהאלטנקײַט, וועלכע פרוווט פארהיימען די טיפקײַט פון אייגענע געפילן, וואָס האָבן סײַ־ווי, גלײַך א פלאם, אלײן זיך דורכגעריסן און פארברענט מיט איר ליבע.

אין איר האָט געלעבט די פאנטאזיע פון א קינסטלער און דער טרוים פון א פּאָעט!

צומאָל האָבן מיר זיך געביטן מיט די ראָלן, און איך האָב איר געליענט אויף ייִדיש, א שפראך, וואָס זי האָט מער געפילט, ווי פארשטאנען. זי האָט געהאָרכט מיט א זעלטענער אויפמערקזאמקײַט, און מיר האָט זיך געדאכט, ווי די ווערטער, וואָס רײַסן זיך ארויס פון מײַן זכרון, קלינגען נישט פאראיינזאמט, נאָר חזרן זיך איבער מיט טויזנטער קולות, דרינגען ארײַן טיף אין איר נשמה, ווי א פארכישופטער עכאָ.

און וואָס איז געווען פאָרויס — ווער האָט געקאָנט זאָגן?

אונדז האָבן באגלייט נאָר דערינערונגען פון א יונגער קורצער פארגאנגענהײַט, וואָס איז געבליבן ערגעץ־ווו אין ווײַטע, פארוויסטע היימען.

דערווײַל זענען טעג, פול מיט בלוטיקער גבורה, פארוואנדלט געוואָרן אין חדשים. און אין איינעם אזא טאָג האָב איך געמוזט פארלאָזן דעם אוראל; מיך האָבן גערופן אנדערע ווײַטן...

בײַם געזעגענען האָט זי מיר געשענקט א קליין בילדל, א רעפּראָדוקציע פון יענעם איילבילד אין וויטרינע, און אויף דער אנדערער זײַט צוגעשריבן:

„ס'איז אזוי שווער צו געפינען איצט עפּעס בעסערס... אפשר וועל איך נאָך האָבן א געלעגנהײַט שפּעטער, אויב מיר וועלן זיך טרעפן...”

איך האָב געקוקט אויף דעם כמורע בילדל, דעם אָנהייב פון אונדזערע ליכטיקע טעג, און איבערגעלעבט עפּעס מער, ווי בלויזע פּײַן פון ביטערער צעשיידונג. מיר האָט זיך געוואָלט איר זאָגן א פּאָר אויפריכטיקע, הארציקע ווערטער, וועלכע זענען נישט איינמאָל געווען גרייט זיך אָפּצורײַסן פון די ליפּן און וועלכע איך האָב קיינמאָל נישט ארויסגעבראכט און אויך איצט פארשוויגן. מיט א געפּעלשטער רויִקײַט

געדריקט איך האָב און געפילט די פולסירנדיקע וואַרעמקייט פון אידע בליקן.

און וועגן וואָס איז געווען צו רעדן?

אונדזערע וועגן וועלן זיך צעגאַנגען, און ווער ווייסט אויף ווי לאַנג. אונדזער ליבע, אויב זי איז געווען, האָט געהאַט דעם אויסזען, גלייך מיר וואָלטן, ווי קינדער, זיך געשפּילט אין באַהעלטעניש. אויסבאַהאַלטן זיך אזוי, אז דערנאָך מער נישט געפינען...

ס'האָט מיטאַמאָל זיך איבערגעריסן מיין יונגער, ריינער טרוים, וואָס האָט אזוי קורץ געדויערט. איך בין געבליבן אליין מיט מיין חלום און מיט מיין וואָר און נישט געוווּסט, אז דאָס איז אויף לאַנג, כמעט אויף א גאַנץ לעבן...

* * *

און אָט האָב איך איבערגעשפּאַנט די שוועל פון איר וווינונג.

מיך האָט באַגעגנט א פרוי, וועמענס אויסזען האָט מיט גאָרנישט נישט דערמאָנט יענע צאַרטע מיידלשע געשטאַלט, וואָס האָט געלעבט אין מיין זכרון. איר פנים האָט אָנגעווירן די קופּערנע ברוינהויטיקייט, באַקומען דעם קאָליר פון מאַטן העלפאַנדביין; די האָר האָבן זיך געזילבערט מיט א בלוילעכער שאַטירונג, אפשר נאָר די אויגן האָבן אָפּגעהיט דעם אַמאָליקן ליכטיקן שימער.

צי דען טאַקע זי?

א בלייכער שמייכל, ווי א שאָטן, האָט א ריר געטאָן איר פנים.

— פונוואַנען?

דאָס קול האָט געציטערט. ס'איז געווען איר קול, צאַרט און פאַרהוילן, און די אויגן, עפּעס פאַרוואָלקנטע, האָבן אויסגעדריקט פאַרלוירנקייט.

מיך האָט נישט געוווּנדערט, וואָס זי וווינט איינע אליין, גלייך זי וואָלט די אַלע יאָרן געוואַרט אויף מיין קומען, אויך נישט דאָס, וואָס זי איז פּראָפעסאָר פון קונסט־געשיכטע; ווי דען אנדערש וואָלט געקאָנט זיין? איך האָב געקוקט אויף איר און, ווי אין א שפּיגל, געזען די לעצטע פרייד פון מיין ווייטער יוגנט. און אויף יענער זייט פענצטער האָט א האַרבסטיקער אָוונט צעגאָסן אויף די שויבן שוואַרצע טרערן, א קאַלטער ווינט האָט געווינט אָפּגעלעבטע, טויקעטע צווייגן, און די ביימער האָבן אומעטיק געקרעכצט, גלייך עמעצער איז געקומען מיט טענות צו א ווייטן, אומגערעכטן גאָט...

בלויע שטילקײַט

פון ערגעץ א בארג־שפאלט האָט לאנג און אָפּגעהאקט געשוועבט דער רוף פון א קוקאווקע. אמאָל האָט זי מיר אָנגעזאָגט צעשיידונג. בײַם מאָרגן־גרוי און אָוונט־רויט האָט איר רוף געקירצט מײַנע וועגן, ווען מיך האָבן געלאָקט אומרויִקע ווײַטן און בענקשאפט האָט גענומען פלעכטן א נעסט אין מײַן הארצן.

איצט האָט איר רוף זיך ווי פארוועט מיט די טענער פון א דוטקע.

אויף א בערגל איז געזעסן א פויער מיט פשוט און טרויעריק פנים. טיפע מאנדל־פארביקע אויגן האָבן שארפזיכטיק געקוקט פאָרויס מיט א מאָדנע רויִקייט. און לאנגע גרוי־ווײַסע געפאלדעוועטע האָר האָבן ווײַבעריש זיך געלייגט אויף זײַנע פארשפיצטע אקסל.

ער האָט געשפילט אויף א געשניצט הילצערן פײַפל. געשפילט אזוי, גלײַך דאָס הארץ אליין וואָלט געזונגען. קלאנגען האָבן זיך צווייפגעגאָסן אין א הארמאָניש טרויעריקן ניגון, אויסגעוועבט אין אייביקער אָנגעלאָדענער שטילקײַט, וואָס האָט נישט קיין נאָמען אויף אונדזער שפראך.

איך האָב פאָרזיכטיק גערוקט זיך פאָרויס און מיט אן אײַנגעהאלטענעם אָטעם זיך צוגעהערט צו דעם וויכער פון צארטע, לײַדנשאפטלעכע טענער.

פלוצעם האָט ער מיך באמערקט און אנטשוויגן געוואָרן.

איך האָב דערפילט, אז איך דארף עפּעס זאָגן.

— סארא שטילקײַט דאָ בײַ אײַך!

דער פויער האָט אָנגעשטעלט אויף מיר זײַנע טרויעריק־פארבענקטע בליקן.

— א בלויע!

— וואָס די שטילקײַט?

ער האָט א ווײַלע פארשפיצט די אויערן, ווי ער וואָלט

אויפגעכאפּט עפּעס ווײַטע קלאנגען, און דערנאָך א וואָג געטאָן:

— דו הערסט דען נישט?

איך האָב זיך אײַנגעהערט, און מיר האָט זיך געדאכט, ווי די שטילקײַט איז באמת א בלויע. אין די אויערן האָט שימערנדיק געקלונגען אזא דינע, בלויע שטילקײַט, ווי אויף א דוטקע אויסגעשפּילט. און איך האָב זיך געוווּנדערט, וואָס אזויפיל מאָל אין מײַן לעבן האָב איך געהערט אָט דעם שטילן, אײַנגעהאלטענעם קלאנג און קיינמאָל נישט געוווּסט זײַן אמתע פארב...

איכה

אין דערמאָנונג פון די
מארטירער און העלדן פון
ווארשעווער געטאָ

באקענט האָבן מיר זיך אין א צווישנפעלקערלעכן צוג.

ער איז געפאָרן פון ווארשע צו זײַנעם א קרוב. איך — צו זיך אהיים. שוין בײַם אריבערטרעטן די שוועל פונעם קופע האָבן אונדזערע בליקן זיך באגעגנט, זיך פארלוירן איינער אינעם צווייטן, ווי צוויי באקאנטע וואָלטן זיך געטראָפן נאָך אן איבעררײַס פון לאנגע יאָרן און זיך דערקענט.

די באן האָט געיאָגט אין אן אײַליקן געלויף, זיך געטראָגן דורך פעלד און וואלד. און די רעדער האָבן איינטאָניק אויסגעקלאפט מינוטן און שעהן.

טיק־טאק, טיק־טאק.

איך האָב שוין געוווּסט, אז ער איז איינער פון שארית־הפליטה, אן על־פי־נס געראטעוועטער פונעם געטאָ־גיהנום. ער האָט אפילו א געוויסע צײַט פארטיזאנעוועט דאָ, אין די ווײַסרוסישע וועלדער. איצט זיצט ער מיטן פנים צום פענצטער, פארטאָן אין אייגענע מחשבות, און רײַסט נישט אָפּ די אויגן פונעם לויפנדיקן דרויסן, גלײַך ער וואָלט אין געדאנק נאָכאמאָל דורכגעמאכט דעם פארטיזאנישן נקמה־וועג. דעם וועג פון בלוט און פײַער.

און דער דרויסן איז א זוניקער, א פרילינגדיקער. דער יונגער טאָג באָדט זיך אין דער בלויקײַט פון די הימלען, טרינקט מיט א קילער פײַכטקײַט אָן די אויפגעוואכטע ערד, וואָס אָטעמט מיט די ערשטע זיסע ריחות פון צארט־שפּראָצנדיקע גראָזן און פלאנצן. און די ריחות פארשיכּורן, שלעפערן אײַן, פליִצן אין געמיט מיט א ווייכער מנוחה.

פלוצעם האָט ער זיך אויסגעדרייט צו מיר. זײַנע שטאַרע בליקן האָבן זיך אָנגעגאָסן מיט עפּעס אַן אומעט, און ער איז אומדערוואַרט אַרײַן אין אַ ווײַט־פאַרגאַנגענעם נעכטן.

— דעמלט איז פּונקט ווי אויף צו להכעיס אויך אַזאַ טאָג געווען. דעמלט...

דעם ערשטן טאָג פּסח, אינעם "עבדים היינו" — עכאָ פון אַלע פאַרגאַנגענע דורות, האָט זיך אָנגעהויבן דאָס פּאַרטיליקן די רעשטלעך פונעם וואַרשעווער געטאָ, און אין שטורעם פון פײַער־פלאַמען איז אויפגעגאַנגען דאָס טויזנטיאָריקע ייִדישע פּוילן.

איבער פּופּציק פרילינגס האָבן פון דעמלט אָפּגעגרינט און אָפּגערוישט. און כאָטש די קברים זײַנען שוין לאַנג מיט גראָזן פאַרוואַקסן, הערן די ווינטן נישט אויף דעם יאָמער צו טראָגן.

איכה ישבה בדד...

אזוי איבער פופציק...

און עס טאַנצן נאָך פאַר די אויגן די פײַער־צונגען פון ברענענדיקע גאַסן, דורכגעפּרעסענע פון הונגער און פּײַן, ווו מען האָט דורכגעפירט בלוטדורשטיקע נגישות מיט דער לעצטער מאָס פון חיהשער רציחה. עס שטייען אויף די שאָטנס פון די בר־כוכבאס פונעם וואַרשעווער אויפשטאַנד. מרדכי אַניעלעוויטש, יוסף לעוואַרטאָווסקי... די העלדן־קדושים, וואָס זײַנען מיט אַנגסטיקער עקשנות און מיטן כוח פון לעצטן אָטעם געגאַנגען אויף קידוש־השם פאַרן כבוד און קיום פונעם פאָלק...

כ'האָב געקוקט אויף דעם ייִדן. געזען אויף זײַן פּנים אַ צעקרימטן, פאַרעלטערטן קאָרטש פון ווייטיק. איך האָב געפילט דעם אומעט פון זײַנע רייד, די צעבלוטיקטקײַט פון זײַנע באַהאַלטענע טרערן. ס'האָבן זײַנע רייד, ווי אַ מידבר־ווינט, געקלאָגט און זיך איבערגערופן מיטן אַלטן דורותדיקן צער.

— בדמיך חי... דורך דײַן פאַרגאָסענעם בלוט זאָלסטו לעבן...

און עס האָט זיך פאַנאַנדערגעקייטלט אַ בלוטיקע קייט פון גזירות און רדיפות, פון כלערליי צוגעטראַכטע שענדונגען און טויטן. ס'איז אָפּגעהילכט אין זכרון דאָס ווידערקול פון גאָר־גאָר ווײַטע צײַטן — פון די עשרה־הרוגי־מלכות, אויף וועמענס מאָרד עס האָבן געוויינט אפילו די חיות אין די רוימישע שטײַגן...

קדושים... קדושים...

... איבער פּופּציק פרילינגס האָבן אָפּגעגרינט און אָפּגערוישט. א נײַער דור איז אויסגעוואקסן. פון די חורבות איז א נײַע שטאָט אויפגעשטאנען. א פילשטאָקיק־שלאנקע, א לײַכטע און ליכטיקע, ווי א חלום. נאָר דאָס שטאָלצע, טויזנטיאָריקע יִדישע פּוילן איז פארשניטן געוואָרן...

איכה ישבה בדד... האָט דער נביא געוויינט אין זײַן טרויער.

דער יִיד איז אנטשוויגן געוואָרן. און מיר האָט זיך געדאכט, ווי איך הער זײַן אויפגערעגטן אָטעם, דאָס האסטיקע קלאפּן פון זײַן הארץ.

מזמור שיר לייִדיש

אזוי האָב איך מיט העכער אָנדערהאלבן צענדליק יאָר צוריק אָנגערופן מײַנס א יובל־ארטיקל וועגן בערל רויזן.

געווען איז עס אָנהייב אכציקער יאָרן, ווען אין ראטנפארבאנד האָט פלוצעם א בלאָז געטאָן מיט נײַע, פרישע ווינטן, וואָס האָבן אָנגעהויבן צעוואקלען די מעכטיקע זײַלן פון דער סאָוועטישער ממשלה און גלײַכצײַטיק אויך א סוף געמאכט צו דער ווילדער, רכילותדיקער, אזוי גערופענער אנטיציוניסטישער, וואקכאנאליע.

בערל רויזן איז שוין דעמלט נאָך אן איבעררײַס פון א היפש ביסל יאָרן, ווען ער האָט ווידער זיך גענומען צו דער פען, באקאנט געוואָרן אלס אן ערנסטער ליטעראטור־פאָרשער. ער איז צו יענער צײַט געווען אין פולן בלי פון זײַן שאפן. איינס נאָכן אנדערן האָבן זיך גענומען באווײַזן ארטיקלען וועגן די שאפונגען פון רוסישע קלאסיקער אין פארבינדונג מיט דער ייִדישער טעמע אין זייערע ווערק, ווי אויך א גאנצע סעריע פון עסייען וועגן ייִדישע שרײַבער, סײַ קלאסיקער, סײַ הײַנטצײַטיקע.

זײַענדיק גלײַכצײַטיק א זעלטענער שפּראך־קענער, האָט ער אויף די שפאלטן פון דעמלטיקן זשורנאל „סאָוועטיש היימלאנד" מײַסטערהאפט איבערזעצט פראָזע־ווערק פון רוסיש, ענגליש, דײַטש, רומעניש.

איך לויף דורך אין געדאנק די אלע יאָרן, וואָס מיר האָבן זיך געקענט. איך זע דעם אָנהייב פון אונדזער פרײַנטשאפט, וועלכע האָט אָנגעהאלטן, מיט טרויעריקע מלחמה־איבעררײַסן, כמעט א האלבן יאָרהונדערט.

איך זע דערבײַ דעם וועג זײַנעם אין אונדזער ייִדישלאנד, וואָס האָט גענומען זײַן אָנהייב אין א קליין בעסאראבער שטעטעלע בײַם דניעסטער, מיט א טאטן א שוחט, וועלכער האָט ארײַנגעקנעלט אין

אים חכמות התורה, און מיט אָרעמע הינטערגעסלעך, ווו ער האָט איינגעזאפּט דאָס ייִדישע פאָלקס־געמיט.

מיט אָט די צוויי אידלשטיינער, ווי מיט צוויי לוחות, האָט ער אין איינעם א טאָג, אָנהייב דרייסיקער יאָרן, אריבערגעשפּאנט די שוועל פון יענער טיר, וועלכע איז שטענדיק געווען אָן אָפענע, און אומרויִקע, ווי אומרויִק עס זענען געווען כּמעט אַלע ייִדישע טירן פון יענער צייט. דאָס איז געווען די טיר פונעם טשערנאָוויצער ייִדישן שול־פאראיין, די גייסטיקע היים פון א גאנצער פּלעיאדע יונגע ייִדישע שרייבער־אָנפאנגער, געבענטשטע מיט פאנטאזיע און מיט א נייעם ווילן צו לעבן און שאפן. און עס האָט א קלונג געטאָן מיט נעמען נייע, אומבאקאנטע, וואָס זענען גיך געוואָרן נאָענטע און היימישע. און איבער אַלעמען האָט געלויכטן דער אָפּשיין פון אליעזר שטיינבארג, איציק מאנגער, יעקב שטערנבערג און משה אלטמאן.

בערל רויזן איז אויך געווען איינער פון די יונגע.

איך דערמאָן זיך זיין בּראשית אין אונדזער ייִדישן קולטור־לעבן, זיין דעביוט אין ווארשעווער זשורנאל "ייִדיש פאר אַלעמען" מיט אָפּהאנדלונגען וועגן ייִדישע שפּראך־פראגן, זייענדיק אַליין שוין א לערער פון ייִדיש.

א צאַרטע ליבשאפט צו ייִדיש האָט ער געטראָגן באנאנד מיט דער שפּראך פון יהודה הלוי און ביאליקן. און אדאנק אָט דער ליבשאפט, וואָס זינגט ארויס פון אַלע זיינע שאפונגען, זענען זיינע ארטיקלען ווי געשליפענע פּערל.

און עס שלאָגט פון זיין שאפן, ווי פון א זילבערנעם קוואל, דער טיפער, פארוואָרצלטער בעסאראבער פאָלקס־ייִדיש, וואָס פארמאָגט זיין חן, זיין אייגנארט, כּאָטש שוין באהויכט מיט דעם אָטעם פון היינטצייטיקייט.

איך האָב געהאט דעם כּבוד צו זיין א שותּף צו אייניקע זאכן זיינע. איך באטאָן בכּיוון דאָס וואָרט "זיינע", ווייל למען האמת דארף געזאָגט ווערן, אז כּמעט אַלץ האָט ער געשריבן. איך האָב נאָר דאָ און דאָרט צוגעלייגט א וואָרט, א שורה, אַן אָפּזאץ.

איך האלט אין האנט זיין אייך־און־איינציק בוך "ליטעראריש־היסטאָרישע שטודיעס", דערשינען אין תּל־אביב שוין נאָך זיין אוועקגיין אין דער אייביקייט, און, בלעטערנדיק זייטל נאָך זייטל, באוונדער איך, וויאזוי עס לייגן זיך ביי אים אויס די שורות, אָפּזאצן, קאפּיטלען. באוונדער דאָס פּרעציזע, געלייטערטע ייִדיש־לשון. און איך באדויער זיין פלוצעמדיקן, אומגעלומפּערטן טויט. מיטאמאָל פאַלט מיר איין א משונהדיקער געדאנק: אפשר איז ער גאָר נישט

צופעליק אומגעקומען אויף א קעשענעווער גאס דעם 12־טן אויגוסט, דעם שווארצן טאָג אין דער ייִדישער ליטעראטור — דעם טאָג פון סטאַלינישן מאָרד איבער די סאָוועטיש־ייִדישע שרייַבער. אפשר איז ער אויך א קרבן...

איך גיי פארביי דאָס הויז, ווו בערל רויזן האָט געוווינט. דער טאָג איז א שיינער, א זומערדיקער. די זון שייַנט אריַין אין די פענצטער פון יענער שטוב, ווו עס האָט יאָרנלאנג אזוי פארביק און זאפטיק געקלונגען דאָס ייִדישע וואָרט. געקלונגען, ווי א מזמור שיר ליידיש. און איך טראכט: וואָלט בערל רויזן הייַנט געלעבט, וואָלט זיכער דאָס גייַסטיק פאראָרעמטע ייִדישע טשערנאָוויץ נישט געווען אזוי אָרעם.

אינהאלט

מייַן בראשית 3
רות 11
בענקשאפט 18
מייַן פארגעסן לידעלע 25
אין א פרימאָרגן 32
נעכט 36
צווישן קאָסעוו און קיטעוו 41
הארבסט 44
בלויע שטילקייַט 48
איכה 50
מזמור שיר ליידיש 53

Йосиф Бург

Б 41 Зимовий ранок. Оповідання. — Одеса: «Маяк». 2002 — 56 с.

ISBN 966587001-7

Книга Йосифа Бурга «Зимовий ранок» складається з оповідань, які розповідають про життя євреїв в Україні.

Б $\frac{\textbf{4702210202-024}}{\textbf{217 — 2002}}$ **Без оголош.**

ББК 84(4Укр=Е)6-5
УДК 892.45-1(477)

Літературно-художнє видання

Йосиф Бург

ЗИМОВИЙ РАНОК

Оповідання

Ідіш мова

Редактор *О. Бейдерман*
Коректор: *Т. О. Сидоріна*
Технічний редактор *В. В. Стовпова*
Комп'ютерна верстка *О. Д. Буханенко*

Видруковано з оригінал-макету, виготовленого в комп'ютерному центрі видавництва «Маяк» та редакції «РІНО». Підписано до друку 01.12.2001. Формат 84x108 1\32. Гарнітура «Times DL». Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4 56 Обл.-вид. арк. 4

Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво «Маяк»
Редакція газети «РІНО»
650026, м. Одеса, вул. Жуковського. 14.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи. Серія ДК № 654 від 31.10.2001 року.

ЕВР
Б 912